

Sociological Explanation of Minorities' Perception of Inter-Ethnic Conflict (Case Study: The Baloch Ethnic Group in Sistan and Baluchistan)

Mohammad Hossein
Osman Bor

Associate Professor, Social Sciences Dept., Faculty of Literature and Humanities, University of Sistan and Baluchistan, Sistan and Baluchistan, Iran

Aslam Balochzahi *

Student of Ph.D., Sociology, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

The present study aims to identify the factors involved in intensifying inter-ethnic conflict from the perspective of the Baluch minority. To this end, a theoretical model is proposed based on the research framework to examine the impact of evaluating government ethnic policies, feelings of discrimination, ethnocentric actions of ethnic elites, and national, ethnic, and religious identities. Data were collected using a survey method with a structured questionnaire. The sample consisted of 250 individuals selected via cluster sampling proportional to size. The collected data were analyzed using Structural Equation Modeling (SEM). The results indicated that the evaluation of government ethnic policies (0.63**), evaluation of ethnic elites' ethnocentric actions (0.38**), sense of discrimination (0.27**), and national (-0.52**), religious (0.41**), and ethnic (0.34**) identities have a significant effect on inter-ethnic conflict from the perspective of the Baluch. Furthermore, among all

The present article is taken from the master's thesis of the research field of social sciences of Shahid Beheshti University.

* Corresponding Author: aslamb1994@gmail.com

How to Cite: Osman Bor, M. H., Balochzahi, A. (2025). Sociological Explanation of Minorities' Perception of Inter-Ethnic Conflict (Case Study: The Baloch Ethnic Group in Sistan and Baluchistan), *Quarterly Journal of Social sciences*, 32(108), 143-184. DOI: 10.22054/qjss.2025.81400.2818

significant variables, the evaluation of government ethnic policies had the strongest impact, while the feeling of discrimination had the weakest effect on inter-ethnic conflict.

Keywords: Inter-ethnic conflict, Baloch, Identity, Ethnicity, Sistan and Baluchestan.

Extended Abstract

1. Introduction

In the contemporary world, ethnic conflict stands as one of the most significant challenges to social security and political stability. Studies indicate that a substantial proportion of civil wars and organized violence in recent decades have occurred along ethnic lines. Iran, as a country characterized by ethnic and cultural plurality, is not exempt from this global trend. Throughout contemporary history, particularly in border regions, the country has witnessed fluctuations in inter-group relations and interactions between ethnic groups and the central government. Among these regions, the province of Sistan and Baluchistan serves as a critical context for studying inter-ethnic relations due to its unique dual demographic structure (consisting of the Baloch and Sistani ethnic groups) and religious differences (Sunni and Shia).

Following the Islamic Revolution, shifts in the power structure and local management of the province influenced how these ethnic groups perceive their social standing. Although inter-ethnic conflicts do not necessarily manifest as physical violence, the formation of underlying layers of conflict in the minds and attitudes of ethnic groups can pave the way for future crises. This study posits that for a minority group, the image and perception of conflict often play a more decisive role than objective reality in driving behavior. Therefore, focusing on the "subjective dimension" of conflict, this research aims to answer the fundamental question: From the perspective of the Baloch people (as a minority group), what factors are involved in intensifying inter-ethnic conflict?. To answer this, an explanatory model has been developed based on theoretical approaches including "Institutionalism" (emphasizing the role of the state and policies), "Grievance Theory" (focusing on inequality and discrimination), "Social Identity Theory" (the interplay of national, ethnic, and religious identities), and "Elite Competition." This framework seeks to explain the impact of variables such as the evaluation of government ethnic policies, the sense of discrimination, the ethnocentric actions of ethnic elites, and identity dimensions on the phenomenon of inter-ethnic conflict.

2. Methodology

The present study is applied in terms of its nature and utilizes a "survey" method for data collection, conducted in the year 2021 (1400 SH). The statistical population comprises all Baloch citizens aged 20 to 55 residing in the city of Zahedan. The selection of this specific age range was due to the assumption that this demographic is more involved in socio-political interactions. Zahedan was chosen as the field of study because, as the provincial capital, it hosts a dense and diverse population of different ethnic groups and administrative interactions. The sample size was determined to be 250 individuals based on Cochran's formula and the requirements for Structural Equation Modeling (SEM) to ensure analytical precision. The participants were selected using "cluster sampling proportional to size" from the five municipal regions of Zahedan.

The data collection instrument was a structured questionnaire. To measure identity variables (ethnic, national, and religious), standard questionnaires were adapted and localized. For measuring the variables of inter-ethnic conflict, sense of discrimination, evaluation of ethnic policies, and elite actions, specific items were developed based on theoretical literature and local conditions. The face and content validity of the instrument were confirmed by sociology experts. Furthermore, the reliability and validity of the constructs were verified using Cronbach's alpha (all above 0.7), Composite Reliability (CR), and Average Variance Extracted (AVE), indicating satisfactory psychometric properties. Data analysis was performed using SPSS and Amos software, employing the "Structural Equation Modeling" (SEM) technique to examine the causal relationships between latent and observed variables.

3. Results

Descriptive findings revealed that the mean score of inter-ethnic conflict from the perspective of Baloch respondents was high (70.76 out of 100), indicating severe mental tension between the Baloch and the rival ethnic group (Sistanis). Similarly, the mean scores for "sense of discrimination" and "negative evaluation of government policies" were reported to be high. In terms of identity, respondents exhibited strong ethnic and religious identities but a significantly weaker national identity.

The results from the Structural Equation Modeling demonstrated that all main hypotheses of the research were confirmed. Specifically, the variable "Evaluation of Government Ethnic Policies" had the strongest direct and significant effect on intensifying inter-ethnic conflict, with a path coefficient of (0.63**). Following this, "National Identity" showed a significant negative effect (-0.52**), meaning that a stronger national identity among the Baloch correlates with a reduction in perceived ethnic conflict. The variables "Religious Identity" (0.41**) and "Evaluation of Ethnic Elites' Ethnocentric Actions" (0.38**) also had significant positive effects on increasing conflict. "Ethnic Identity" (0.34**) and "Sense of Discrimination" (0.27**) ranked next in terms of influence.

A notable finding is that the variable of government ethnic policies, in addition to its direct effect, exerted an indirect influence on conflict by affecting mediating variables (such as elite actions and identity dimensions). Furthermore, the coefficient of determination (R^2) indicated that the independent variables explain approximately 40% of the variance in inter-ethnic conflict, which is a substantial explanatory power for a study dealing with subjective social constructs.

4. Discussion

The analysis of the findings suggests that the "Institutionalist" approach holds the greatest explanatory power regarding ethnic conflict in this region. The emergence of the "Evaluation of Government Ethnic Policies" as the most influential factor indicates that, from the perspective of the Baloch minority, the root of the tension lies not in inherent cultural differences, but in the nature of structural management and policymaking. This aligns with the theories of Crawford and Lipschutz, who emphasize the role of political institutions in resource distribution. When the state is perceived to act discriminatorily in allocating positions and resources, micro-identities (ethnic and religious) become salient against national identity and serve as tools for political mobilization.

Moreover, the confirmation of the "Sense of Discrimination" (albeit with a lower coefficient than state policies) supports the propositions of Grievance Theory and relative deprivation. Regarding identity, the study highlights a significant overlap between ethnic and religious identities among the Baloch. The findings show that

religious identity (Sunni) acts as a powerful boundary marker against the rival group and reinforces ethnic identity, whereas a weakened national identity positively correlates with increased conflict. Regarding elites, the research indicates that political and religious elites play a more prominent role in fueling polarization compared to academic or tribal elites. Religious elites, through their social influence, and political elites, by utilizing power tools, can effectively manage or incite ethnic sentiments.

5. Conclusion

The final conclusion of this research posits that "inter-ethnic conflict" in Sistan and Baluchistan is a multidimensional phenomenon driven more by "structure" and "policy" than by essentialist cultural differences. The high weight of the government policy variable in the final model sends a clear message to policymakers: managing ethnic conflict in this region cannot be achieved through symbolic or superficial cultural actions.

To mitigate the potential for conflict, management strategies must focus on "institutional reforms." The government needs to transition from security-oriented or clan-based approaches toward the strict implementation of "distributive justice" and "transparent meritocracy." It is essential to address structural discrimination in the administrative and employment systems of the province to foster a sense of equal opportunity among the Baloch. Furthermore, establishing institutionalized legal channels for the participation of Baloch political and religious elites in decision-making processes can transform divergent demands into constructive political competition within the framework of national interests. Ultimately, strengthening national identity is possible not by denying ethnic identities, but by creating a link between ethnic interests and national interests.

تبیین جامعه‌شناختی نگاه اقلیت‌ها به تضاد بین قومی (مورد مطالعه: قوم بلوچ در سیستان و بلوچستان)

دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، سیستان و بلوچستان، ایران

محمد عثمان حسین بر

دانشجوی دکتری، جامعه‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

اسلم بلوچ‌زهی *

چکیده

پژوهش حاضر می‌کوشد به این سؤال پاسخ دهد که چه عواملی بر تشدید تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها به عنوان یک گروه اقلیت دخیل هستند؟ بدین منظور، برای پاسخ به این سؤال مدل تبیینی‌ای ارائه شده است که با تأسی از چارچوب نظری پژوهش حاضر، تأثیر متغیرهای ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت، احساس تبعیض، کنش قوم‌مدارانهٔ نخبگان قومی و هویت‌های ملی، قومی و مذهبی را تبیین کند. برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک پیمایش با ابزار پرسشنامهٔ ساختمند استفاده شد. این داده‌ها از میان نمونه‌ای به حجم ۲۵۰ نفر از قوم بلوچ با انتخاب از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم به دست آمدند. داده‌های گردآوری شده با به‌کارگیری مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج پژوهش نشان داد از نگاه بلوچ‌ها، عامل ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت (۰,۶۳**)، ارزیابی از کنش قوم‌مدارانهٔ نخبگان قومی (۰,۳۸***)، احساس تبعیض (۰,۲۷***)، هویت ملی (۰,۵۲-*)، هویت مذهبی (۰,۴۱**) و هویت قومی (۰,۳۴**) اثر معناداری بر تضاد بین قومی دارند. علاوه بر این، از میان کلیه متغیرهای معنادار، متغیر ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت بیشترین تأثیر و متغیر احساس تبعیض کمترین اثر را بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها داشته‌اند.

کلیدواژه‌ها: تضاد بین قومی، بلوچ، هویت، قومیت، سیستان و بلوچستان.

مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه شهید بهشتی است.

* نویسنده مسئول: aslamb1994@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

تضاد قومی^۱ امروزه در سطح جهان یکی از عوامل مهم ناامنی و جنگ‌های داخلی به شمار می‌رود؛ چنانکه بنا به گفته دنی و والتر^۲ (۲۰۱۴)، ۶۴ درصد از جنگ‌های داخلی در دهه‌های اخیر در امتداد خطوط قومی رخ داده‌اند. وحشت‌انگیزتر از آن، تضادهای قومی وحشت و التهاب بی‌سابقه‌ای را از زمان جنگ ویتنام به این سو سبب شده‌اند. کشتار جمعی و مهاجرت اجباری در یوگسلاوی سابق و نسل‌کشی در رواندا تنها مواردی از صدها نمونه از این مسئله حاد و بغرنج است (تانگ^۳، ۲۰۱۷: ۲)؛ بنابراین، پربیراه نیست که دانشمندان علوم اجتماعی مطالعات و کارزارهای گسترده‌ای را برای فهم و تبیین علل تضادهای قومی (برای نمونه، کرافورد و لیشوتز، ۱۹۹۸؛ اولزاک^۴، ۲۰۱۳؛ اشتینبرگ، ۲۰۰۸؛ بوهاگ، ۲۰۰۸؛ ویمر، ۲۰۰۹؛ فیرون و لایتین، ۲۰۰۰؛ لیک و روتشیلد، ۱۹۹۸؛ اتفا، ۲۰۱۹؛ بلیک، ۲۰۱۹؛ گر، ۱۹۷۰، ۱۹۹۳؛ جونگ، ۲۰۱۰، ۲۰۰۸؛ فاکس، ۲۰۰۰؛ وودز و همکاران، ۲۰۱۱؛ بروبر ۲۰۱۳؛ هوروویتس^۵، ۲۰۰۰؛ اسمیرنوا و الیو، ۲۰۱۷؛ ویدمن^۶، ۲۰۱۵؛ کونایی و برت‌وایت^۷، ۲۰۱۹؛ لسمن و استین کراس^۸، ۲۰۱۹؛ بلینی و دمیس^۹، ۲۰۱۷؛ سدرمن و همکاران، ۲۰۱۳؛ چوهان و همکاران، ۲۰۱۹؛ براتسویچ، ۲۰۱۴؛ مورلی و رونر^{۱۰}، ۲۰۱۵) و همچنین مدیریت و حل تضادهای قومی (برای نمونه، شنکندر^{۱۱}، ۲۰۰۴؛ ایساج^{۱۲}، ۲۰۰۰؛ جونگ، ۲۰۱۰؛ ترانس گانلی^{۱۳}، ۲۰۱۰؛ سنیر^{۱۴}، ۲۰۱۶؛ هالپرین^{۱۵}، ۲۰۱۴؛ کادایفیچی -

1. Ethnic Conflict
2. Denny & Walter
3. Tang
4. Olzak
5. Horowitz
6. Weidmann
7. Konaev & Brathwaite
8. Lessmann & Steinkraus
9. Bleaney & Dimico
10. Morelli & Rohner
11. Schneckener
12. Isajiw
13. Taras & Ganguly
14. Siniver
15. Halperin

اورلانا^۱؛ ۲۰۰۹؛ بارتولی^۲، ۲۰۱۱؛ کریستی^۳، ۲۰۱۲) در همه اشکال و انواع آن صورت داده‌اند که خود گواهی بر گستردگی و جدیت مسئله تضادهای قومی است. در این میان، ایران کشوری با اقوام متکثر همواره در معرض تضادهای قومی بوده است. در واقع، گروه‌های قومی در ایران نظیر آذری‌ها، کردها، ترکمن‌ها، عرب‌ها و بلوچ‌ها به لحاظ تاریخی فراتر از مرزهای سرزمینی ایران تعلق دارند. آذری‌ها در میان ایران، آذربایجان و ترکیه پراکنده هستند. کردها تا عراق، سوریه و ترکیه و بلوچ‌ها تا پاکستان و افغانستان گسترش می‌یابند و عرب‌ها در امتداد عراق و کشورهای حوزه خلیج فارس کشیده می‌شوند. با چنین زمینه‌ای، در طول سده گذشته تضادهای متعددی میان گروه‌های قومی و دولت مرکزی شکل گرفته است (صالح^۴، ۲۰۱۳: ۶۲) و با تضادهای بین قومی به‌ویژه در نقاط چندقومی ایران (همانند کردها و ترک‌ها در آذربایجان غربی، عرب‌ها و لر‌ها در خوزستان و بلوچ‌ها و زابلی‌ها در سیستان و بلوچستان) همراه بوده است. به همین جهت، توجه ویژه محافل اجتماعی و سیاست‌گذاران اجتماعی به‌خصوص در دو دهه گذشته به تضاد قومی و مدیریت آن جلب شده است (برای نمونه، صالح، ۲۰۱۳؛ دورون‌سورو و گروژان، ۲۰۱۹؛ چلبی، ۱۳۷۶؛ صالحی امیری، ۱۳۸۵؛ پاک‌سرشت، ۱۳۸۷؛ الیاسی، ۱۳۸۸؛ چلبی و یزدانی نسب، ۱۳۹۰؛ حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲) که نشان از گستردگی و اهمیت مسئله مذکور در ایران دارد.

در همین راستا، استان سیستان و بلوچستان نیز شاهد تضاد بین قومی میان بلوچ‌ها و سیستانی‌ها به‌ویژه بعد از انقلاب اسلامی بوده است. در دهه‌های اخیر، روابط مسالمت‌آمیز میان اقوام سیستانی و بلوچ دچار تنش‌هایی شده است. این تضادها به‌ویژه پس از انقلاب و با توجه به نزدیکی مذهبی سیستانی‌ها به حاکمیت و نقش پررنگ آن‌ها در دستگاه‌های اجرایی استان، شدت یافته است (حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸-۱۷). علاوه بر این، گزارش معاونت توسعه مدیریت و منابع انسانی رئیس‌جمهور (دفتر آمار ۱۳۸۸)، نشان

1. Kadayifci-Orellana
2. Bartoli
3. Christie
4. Saleh

می‌دهد که سیستانی‌ها با ۱۷ درصد جمعیت، حداقل نیمی از کل مسئولیت‌های مدیریتی در استان را در اختیار دارند و عملاً قوم غالب در استان هستند. ادراک این نابرابری‌ها و تضادها را می‌توان در افکار عمومی مردم استان و به‌ویژه گفتار نخبگان قومی هم‌ردیابی کرد. برای نمونه، یکی از افراد ذی‌نفوذ^۱ در سیستان و بلوچستان معتقد است که واگذار نشدن مدیریت‌های کلیدی به اهل سنت نشانه تبعیض ساختاری در استان است و توسعه پایدار زمانی ممکن می‌شود که شایستگان از همه اقوام و مذاهب در مدیریت استان مشارکت داشته باشند.

باتوجه به آنچه گفته شد، تضاد قومی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی در سیستان و بلوچستان، به‌صورت دغدغه‌فراگیری برای بسیاری از کنشگران سیاسی - اجتماعی، دانشجویان، سیاستمداران، مصلحان اجتماعی حتی در بین عامه مردم درآمده است. در این مقاله، منظور از تضاد قومی، کنش جمعی اعضای یک گروه قومی علیه گروه یا گروه‌های قومی دیگر است که یکی از آن‌ها معمولاً دستگاه دولت را در اختیار دارد و هدف آن تحقق اهداف (یا منابع) سیاسی، اقتصادی و فرهنگی - قومی مختص به خود است و شکل این تضادها نیز غیر خشونت‌آمیز است یا به‌عبارت‌دیگر تضاد بین دو قوم بلوچ و سیستانی ضرورتاً منجر به خشونت و درگیری در بین آن‌ها نمی‌شود. اگرچه تضادهای قومی در حادترین شکل خود ممکن است به خشونت‌های ویرانگر ختم شوند، اما نطفه‌ی این بحران‌ها در بسترهای «غیرخشونت‌آمیز» و نگرشی بسته می‌شود. از همین رو، پژوهش حاضر با تمرکز بر این لایه‌های زیرین و پیش‌زمینه، به دنبال پاسخ به این پرسش است که از نگاه بلوچ‌ها، چه عواملی در تشدید تضاد بین قومی در استان سیستان و بلوچستان دخیل هستند؟

۱. تیترا خبر: «مولوی عبدالحمید: نامه رهبری را قاب کنید و بالای سرتان بزنید/ خوب بود اگر زنی میان وزرا بود/ فقر اقتصادی و فرهنگی نتیجه تبعیض است/ اهل سنت همه با خشونت مخالف هستند». کد خبر: ۵۵۹۹۰۳. ساعت و تاریخ انتشار: ۰۸:۲۶ - ۲۲ شهریور ۱۳۹۶ - 13 September 2017 لینک خبر:

پیشینه، رویکردها و چارچوب نظری

پیش از این که به پیشینه، رویکردها و چارچوب نظری پرداخته شود لازم است قدری در مورد مفاهیم اساسی و پایه‌ای مبحث، مانند، قوم، تضاد اجتماعی و تضاد بین قومی توضیحاتی داده شود. از آنجا که قوم موضوعی گسترده است و بحث پیرامون آن از ابعاد گوناگون مطرح می‌شود، مباحث نظری پیرامون آن نیز به همین گونه گسترده می‌باشد. لازم به ذکر است که هیچ اجتماعی بر سر تعاریف مفاهیم مزبور وجود ندارد. در ادامه از هر کدام تعاریفی بنا به مقتضیات تحقیق ارائه خواهد شد.

چلبی (۱۳۷۶) قوم را اجتماعی از افراد می‌داند که دارای منشأ مشترک (اعم از واقعی یا خیالی)، سرنوشت مشترک، احساس مشترک و انحصار نسبی منابع ارزشمند مشترک است که در ارتباط با سایر گروه‌ها و اقوام و بر اساس رموز (دانش) مشترک در میدانی تعاملی درون‌گروهی با کسب هویت جمعی مبدل به «ما» می‌شوند (۱۳۷۶، جلد ۳: ۲). کوزر هم تضاد اجتماعی را نوعی مبارزه بر سر ارزش‌ها، حقوق، منزلت، قدرت و امکانات می‌داند که در آن علایق فی‌مابین ضرورتاً یکدیگر را خنثی می‌کنند و یا موجب آسیب‌رسانی یکی به دیگری و یا از میان رفتن یکی به نفع دیگری می‌شوند (کوزر، ۱۳۸۴: ۲۹). گر (۱۹۹۳) عبارت تضاد قومی را به کار می‌برد. گر نوع بروز تضاد قومی را تنها در برابر حکومت مرکزی می‌داند و درباره اشکال بروز آن معتقد به سه شکل اعتراض غیر خشونت‌بار، اعتراض خشونت‌بار و شورش است. ملاحظه می‌گردد تضاد قومی ناظر به درگیری (خشونت‌بار و غیر خشونت‌بار) یک گروه قومی با دولت مرکزی یا یک (یا چند) قوم دیگر برای به دست آوردن یک منبع ارزشمند (اعم از قدرت، ثروت و غیره) می‌باشد؛ بنابراین، با توجه به تعاریف بالا و همچنین بر اساس مصادیق و نقل‌قول‌هایی که در قسمت بیان مسئله ذکر شد، در این تحقیق منظور از تضاد قومی کنش جمعی اعضای یک گروه قومی علیه گروه یا گروه‌های قومی دیگر است که یکی از آنها معمولاً دستگاه دولت را در اختیار دارد و هدف آن تحقق اهداف (یا منابع) سیاسی، اقتصادی و فرهنگی - قومی مختص به خود است و شکل این تضادها نیز غیر خشونت‌آمیز است.

تضاد قومی در پیشینه تجربی خود تاکنون از جنبه‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته و عواملی را که به تنش‌ها و تضاد میان گروه‌های قومی منجر می‌شوند، مورد تبیین قرار داده‌اند. این پژوهش‌ها یک شبکه پیچیده از علل را شناسایی کرده‌اند که شامل ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌شود. یکی از شباهت‌های اصلی میان این مطالعات، توجه به هویت، نابرابری و تبعیض به‌عنوان عناصر مرکزی در شکل‌گیری منازعات قومی است. برای نمونه، چلبی (۱۳۷۶) در پژوهشی در بین هشت قوم آذری، بلوچ، ترکمن، طالبش، عرب، فارس، کرد و لر به این نتیجه رسیده است که درحالی که روابط بین قومی ضعیف است، احساس هویت و تعهد قومی در میان این اقوام قوی‌تر است. به همین ترتیب، اسمیرنوا و الیو^۱ (۲۰۱۷) نیز در مطالعه خود در مورد منازعه میان اوکراینی‌ها و روس‌ها بیان کردند که هویت زبانی بیشتر از هویت سیاسی در تبعیض اجتماعی میان گروه‌های قومی نقش دارد. بورمن^۲ و همکاران (۲۰۱۷) هم در پژوهشی تحت عنوان «زبان، مذهب و جنگ‌های داخلی قومی» به نتیجه‌گیری مشابهی دست یافتند که تضاد درون‌کشوری بیشتر در محدوده زبانی قرار دارد تا در میان موارد مذهبی. الیاسی (۱۳۸۸) احساس تبعیض و احساس محرومیت نسبی را به‌عنوان عوامل اساسی در تضاد بین قومی در شهر گنبد کاووس شناسایی کرد. چلبی و یزدانی‌نسب (۱۳۹۰) همچنین به ابعاد اقتصادی و محیطی سیاست‌های تبعیض‌آمیز اشاره کردند که محرک‌های اصلی اعتراضات و شورش‌ها بودند. این موارد بر یافته مشترک در مورد این نکته تأکید می‌کند که تبعیض، خواه اقتصادی، سیاسی یا فرهنگی، اغلب به‌عنوان محرک تضادهای قومی عمل می‌کند.

یافته کلیدی دیگری که در این پژوهش‌ها مشترک است، نقش سیاست‌های قومی دولت است. چندین مطالعه، از جمله مطالعات صالحی‌امیری (۱۳۸۵)، پاک‌سرشت (۱۳۸۷) و حافظ‌نیا و همکاران (۱۳۹۲)، بر این تأکید دارند که سیاست‌های تبعیض‌آمیز دولت، طور قابل توجهی در تشدید تضادهای قومی نقش دارند. صالحی‌امیری (۲۰۰۶) استدلال می‌کند که سیاست‌های قومی در ایران با تنوع اجتماعی و فرهنگی موجود در کشور سازگار

1. Smirnova & Iliev
2. Bormann

نبوده‌اند، درحالی‌که حافظ‌نیا و همکاران (۲۰۱۳) به بی‌اعتمادی ایجادشده میان گروه‌های قومی سیستانی و بلوچ به دلیل سیاست‌های دولت مرکزی اشاره می‌کنند. به همین ترتیب، گور (۱۹۹۳) بیان می‌کند که از دست دادن اقتدار و هویت فرهنگی، همراه با سرکوب دولتی، می‌تواند منجر به افزایش تضادهای قومی شود؛ بنابراین، نقش دولت در ایجاد یا کاهش تضادهای قومی وجهی مشترک در این پژوهش‌ها است.

باین‌حال، تفاوت‌هایی قابل‌توجه در تأکید بر برخی عوامل وجود دارد. برای مثال، گور (۱۹۹۳) تأثیر قدرت دولتی و تغییرات نهادی بر منازعات قومی را مورد تأکید قرار داده و اشاره دارد که دموکراسی و قدرت دولت بیشتر منجر به اعتراضات می‌شوند تا شورش‌ها. سیدرمن و همکاران^۱ (۲۰۱۰) همچنین بر این نکته تأکید کردند که گروه‌های قومی با ظرفیت بالای بسیج، وجود تجربه‌ای از منازعه در گذشته و محروم ماندن از قدرت دولتی به‌ویژه اگر اخیراً قدرت خود را از دست داده باشند بیشتر تمایل دارند که تضاد با حکومت را آغاز کنند. در مقابل، مطالعاتی مانند مطالعه براتسویچ^۲ (۲۰۱۴) نشان می‌دهد که علاوه بر نابرابری، این رفاه است که احتمال شورش‌های مردمی را به میزان قابل‌توجهی افزایش می‌دهد. این تفاوت در تأکید، دیدگاه‌های نظری متفاوتی را برای درک منازعات قومی نشان می‌دهد—در حالی که برخی بر ساختارهای سیاسی و تجربیات گذشته تأکید دارند، برخی دیگر به شرایط اقتصادی و ظرفیت بسیج توجه دارند. علاوه بر این، زمینه‌های بین‌المللی در برخی مطالعات نقش مهمی ایفا می‌کند. به‌طور مثال، پاک‌سرشت (۱۳۸۷) نشان داد که منازعات قومی میان کشورهای همسایه می‌تواند احتمال بروز تضاد قومی در جوامع چند قومی را افزایش دهد و این نشان می‌دهد که عوامل منطقه‌ای نیز به تنش‌های قومی دامن می‌زنند. دیدگاه اخیر در مقایسه با مطالعاتی که با مطالعاتی که بیشتر بر سیاست‌ها و شرایط داخلی تأکید دارند، متفاوت است. چوهان^۳ و همکاران (۲۰۱۹) نقش سرمایه اجتماعی را برجسته کرده و کاهش آن را از عوامل اصلی تضاد قومی می‌دانند.

-
1. Cederman
  2. Bartusevičius
  3. Chuah

به طور کلی، نقاط اشتراک این پژوهش‌ها در تأکید بر نقش عوامل ساختاری و سیاست‌های کلان در شکل‌گیری تضاد قومی نهفته است. با این حال، افتراق‌های آن‌ها ناشی از تفاوت در زمینه‌های جغرافیایی، متغیرهای مورد توجه است که نشان می‌دهد تحلیل تضاد قومی باید بر اساس شرایط محلی و عوامل خاص هر جامعه صورت گیرد. با وجود این اشتراک‌ها و تفاوت‌ها، یک برداشت ضمنی اما در تمام این مطالعات وجود دارد: منازعات قومی یک مسئله پیچیده و چندبعدی است که نمی‌توان آن را با تمرکز صرف بر یک عامل خاص درک کرد. در واقع، ترکیبی از عوامل و زمینه‌های گوناگون است که تبیین دقیق از سازوکارهای تضادهای قومی به دست می‌دهد.

رویکردهای نظری پرشماری در مورد علل و اسباب تضادهای قومی ارائه شده است؛ اما رویکردهایی که در ادامه طرح شده‌اند، بر مبنای نزدیکی با زمینه‌های مورد مناقشه از منظر گروه قومی بلوچ‌گزینش شده‌اند که گمان می‌رود سازنده‌تر سازوکارهای تضاد بین قومی را از منظر گروه قومی یاد شده تبیین کنند.

رویکرد نهادگرایی^۱ یکی از تبیین‌های پرارجاع در زمینه علل تضاد در ادبیات علمی مربوط به تضادهای قومی است که بر نقش دولت‌ها، ساختارها، نهادهای سیاسی و سیاست‌های دولتی و همچنین ساختار فرصت سیاسی در بروز تضادهای قومی تأکید می‌کند (کرافورد و لیشوتز^۲، ۱۹۹۸؛ یینگر^۳، ۱۹۸۵؛ جلالی و لیپست^۴، ۱۹۹۲: ۵۹۷). طبق این رویکرد، چنانچه ساختارهای اجرایی دولت و نهادهای حقوقی منابع را بر محور قومیت توزیع کنند، این امر بسیج سیاسی بر پایه خطوط قومی را ترغیب خواهد کرد. سیاست‌های هویتی که غالباً از سوی گروه‌های قومی خارج از قدرت به عنوان سیاست‌های ترجیحی قومی قلمداد می‌شوند از جمله متغیرهایی است که مورد تأکید تحلیل‌های نهادگرایی در توضیح شرایط بروز تضادهای قومی است (کرافورد و لیشوتز، ۱۹۹۸). از این رو، با تأسی از

-
1. Institutional
  2. Crawford & Lipschutz
  3. Yinger
  4. Jalali & Lipset

هسته اصلی رویکرد نهادی و شماری از تحقیقات پیشین، متغیر «ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت» می‌تواند زمینه را برای بروز تضاد بین قومی در جامعه قومی مزبور فراهم کند (کرافورد و لیشوتز، ۱۹۹۸؛ یینگر، ۱۹۸۵؛ جلالی و لیست، ۱۹۹۲؛ صالحی امیری، ۱۳۸۵؛ پاک‌سرشت، ۱۳۸۷؛ الیاسی، ۱۳۸۸؛ چلبی و یزدانی‌نسب، ۱۳۹۰؛ حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲). مسیر نخست به اثرگذاری یا ارتباط مستقیم آن اشاره دارد؛ به عبارت دیگر، هرچه ارزیابی افراد از سیاست‌های دولت منفی‌تر باشد، به همان اندازه بر میزان تضاد قومی آن‌ها افزوده می‌شود. افزون بر این، عامل اخیر با وسیع‌تر کردن میدان ارزیابی از کنش‌های قوم مدارانه نخبگان سیاسی، طایفه‌ای، مذهبی و تحصیل‌کرده، تقویت احساس تبعیض، تقویت هویت‌های قومی و مذهبی و همچنین تضعیف کردن هویت ملی اثر غیرمستقیمی بر تشدید تضاد قومی از نگاه بلوچ‌ها بر جای می‌گذارد. لازم به ذکر است، در تحقیق حاضر بعد ذهنی یا ارزیابی سیاست‌های قومی دولت از منظر گروه قومی بلوچ مدنظر است.

تئوری مظالم^۱ از آن دست رویکردهایی است که نقطه شروع اسباب تضادهای قومی را وضعیت نامساعد سیاسی و اقتصادی گروه‌های قومی می‌داند که باعث شده تا گروه‌هایی که تحت این مظالم بوده‌اند، از گروه‌هایی که از لحاظ سیاسی و اقتصادی سود برده‌اند، خشمگین و متفر باشند و در نتیجه در برابر برخی گروه‌ها خشونت‌هایی را بکار گیرند تا بتوانند موقعیت نسبی خود را بهبود بخشند (اش‌تینبرگ^۲، ۲۰۰۸: ۲۳۸). در این راستا، بانگورا^۳ (۲۰۰۶)، بوهاگ^۴ (۲۰۰۸)، ویممر^۵ (۲۰۰۹)، فیرون و همکاران^۶ (۲۰۰۷)، گر (۱۹۷۰، ۱۹۹۳)، برتون^۷ (۱۹۷۹، ۱۹۹۷)، جونگ^۸ (۲۰۱۰) و آیروبی^۹ (۲۰۰۵) هر کدام جلوه‌هایی از تئوری مظالم را در عواملی نظیر نابرابری میان گروه‌ها، تحرک سیاسی

1. Grievances
2. Steinberg
3. Bangura
4. Buhaug
5. Wimmer
6. Fearon
7. Burton
8. Jeong
9. Irobi

نخبگان، برتری سیاسی (به مثابه یک عامل بالقوه تضاد) یک اقلیت قومی و دولت‌های ضعیف (به مثابه یک عامل تشدیدکننده تضاد)، محرومیت نسبی^۱ و نیازهای انسانی^۲ مورد واکاوی قرار داده‌اند. از این نظر، طبق رویکرد مظالم و پاره‌ای از تحقیقات پیشین، عامل «احساس تبعیض» که پیامد توزیع نابرابر و نامتوزان فرصت‌ها میان گروه‌های قومی است، سبب‌ساز تضاد میان گروه‌های قومی می‌شود (اشتینبرگ، ۲۰۰۸؛ بانگرا، ۲۰۰۶؛ والتر، ۲۰۰۶؛ بوهاگ، فیرون و همکاران، ۲۰۰۷؛ گر، ۱۹۹۳؛ سدرمن و همکاران، ۲۰۱۰؛ براتسویچ، ۲۰۱۴؛ پاک‌سرشت، ۱۳۸۷؛ الیاسی، ۱۳۸۸؛ حافظ نیا و همکاران، ۱۳۹۲). به تعبیر دقیق‌تر، با بیشتر شدن احساس تبعیض از طرف گروه قومی بلوچ، میزان تضاد بین قومی آن‌ها نیز افزایش پیدا می‌کند؛ به عبارت دیگر، هرچه احساس تبعیض در بین گروه‌های قومی بیشتر باشد، تضاد قومی آن‌ها بالاتر خواهد بود. علاوه بر اثر مستقیم، این عامل از مسیرهای دیگری نیز تضاد بین قومی را تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ بدین معنی که شرایط تبعیض آمیز و نامساعد هنگامی که با بعدها هویتی گروه‌های قومی ترکیب شود، از یک سو باعث تقویت هویت‌های قومی و مذهبی گروه‌ها می‌شود و از سوی دیگر، هویت ملی گروه‌های قومی را تضعیف می‌کند (گر، ۱۹۹۳). مجموع این شرایط زمینه را برای تشدید تضاد بین قومی بیش از پیش فراهم می‌کند.

مدعای اصلی رویکردهای ذکر شده را می‌توان در زمینه‌های اقتصادی، نهادی و سیاسی خلاصه کرد؛ اما رویکرد هویت اجتماعی^۳ مسیر متفاوتی را می‌گشاید و بر نقش ابعاد هویتی گروه‌های قومی در تشدید تضاد بین قومی تأکید دارد. در حقیقت، طبق رویکرد مذکور مبانی هویتی مانند ملیت، مذهب، قومیت، قبیله، خویشاوندی، طبقه، کاست و نژاد غالباً در توجیه نابرابری برای تخصیص منابع و مظالم سیاسی نقش داشته‌اند. تفاوت‌های هویتی در جوامع ناهمگن به عنوان ابزار و مستمسکی برای انواع متنوع بسیج گروهی مورد استفاده قرار گرفته است (جونگ، ۲۰۰۸، ۲۰۱۰؛ فاکس^۴، ۲۰۰۰؛ بورمن و

1. Relative Deprivation

2. Human Needs

3. Social Identity

4. Fox

همکاران، ۲۰۱۷؛ لایتین^۱، ۲۰۰۰؛ تافت^۲، ۲۰۰۷؛ وودز^۳ و همکاران، ۲۰۱۱: ۱۵۴؛ گر و همکاران، ۲۰۰۸؛ اسمیرنوا و ریومن‌لیو، ۲۰۱۷؛ بروبکر^۴، ۲۰۱۳؛ کادایفیچی-اورلانا^۵، (۲۰۰۹). در این راستا، با در نظر گرفتن محتوا و ابعاد قومیت، شماری از محققان اعتقاد دارند که زبان به‌عنوان عنصری از هویت قومی بیشتر از سایر ابعاد قومی گروه‌ها را در معرض تضاد قرار می‌دهد (به‌عنوان مثال، بورمن و همکاران، ۲۰۱۵). برخی دیگر نقش مذهب را در تشدید تضاد قومی معنادارتر تلقی می‌کنند (به‌عنوان مثال، یورگنمایر^۶، ۱۹۹۳؛ لایتین، ۲۰۰۰؛ تافت، ۲۰۰۷؛ فاکس، ۲۰۰۰؛ میچل، ۲۰۰۶؛ چونگک، ۱۹۹۸). پاره‌ای دیگر نقش ملیت و متعلقات آن را در بروز و تشدید تضاد قومی موثرتر قلمداد می‌کنند (به‌عنوان مثال، وودز و همکاران، ۲۰۱۱: ۱۵۴؛ گر و همکاران، ۲۰۰۸: ۹؛ چونگک، ۲۰۱۰).

به تعبیر روشن‌تر، نکته‌ی اساسی دیگر در بحث از هویت‌های گروهی این است که در شرایطی احتمال دارد انواع هویت‌ها با یکدیگر تضاد پیدا کنند و همچنین در وضعیت‌های دیگر این هویت‌ها ممکن است از یکدیگر پشتیبانی کنند. برای مثال، وودز و همکارانش (۲۰۱۱) استدلال می‌کنند در کشورها یا مناطقی که چند گروه قومی وجود دارد، هویت قومی و هویت ملی معمولاً در تضاد با یکدیگر قرار می‌گیرند. به تعبیر دقیق‌تر، تقویت یک هویت، تضعیف هویت دیگری را در پی دارد. از این نظر، طبق مدل پیشنهادی (شکل ۱)، از یک طرف، با افزایش در بعد هویت‌های قومی و مذهبی تضاد میان گروه‌های مذکور بیشتر می‌شود و از طرف دیگر، با کاهش در بعد هویت ملی تضاد میان آن‌ها کاهش پیدا می‌کند. به شرحی دیگر، از یک سو، هر چه هویت قومی و هویت مذهبی افراد قوی‌تر باشد، به همان اندازه تضاد در بین گروه‌ها بیش‌تر خواهد بود و از سوی دیگر، هر چه هویت ملی افراد قوی‌تر باشد، به همان اندازه تضاد در بین گروه‌ها کمتر خواهد شد.

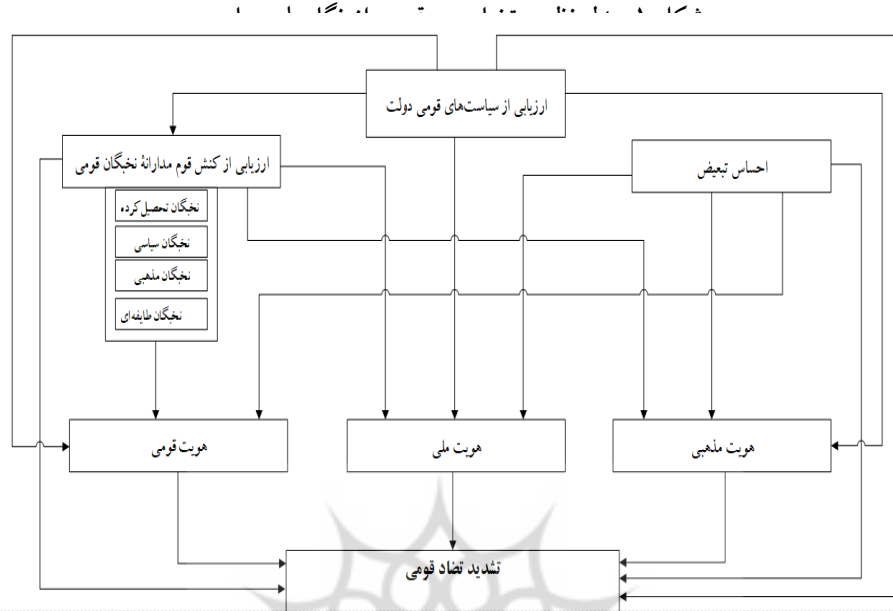
-
1. Laitin
  2. Toft
  3. Woods
  4. Brubaker
  5. Kadayifci-Orellana
  6. Juergensmeyer

با این همه، در برخی شرایط، صرف وجود ساختار قومی اکثریتی، انواع تبعیض‌ها و محرومیت‌های گروهی و اجرای سیاست‌های تبعیض‌آمیز ممکن است برای بروز تضاد قومی کافی نباشد. در واقع، حتی در جوامع چندقومی با نابرابری‌ها و سیاست‌های ترجیحی، اعضای یک گروه قومی ممکن است این نابرابری‌ها را به‌عنوان تضاد قومی درک نکنند. همچنین، این نابرابری‌ها، چه از نوع قومی و چه غیرقومی، می‌توانند به‌واسطه‌ی نظام فرهنگی موجود توجیه شده و مشروع به نظر برسند یا حتی به‌عنوان امر اجتناب‌ناپذیر و حتمی تلقی شوند. در حقیقت، شناسایی تضاد قومی مستلزم آن است که افرادی وجود داشته باشند که نابرابری، تبعیض و محرومیت را به‌عنوان تضاد قومی درک کرده و آن را به گروهی و قومی بودن آن نسبت دهند (پاک‌سرشت، ۱۳۸۷). از این نظر، بر مبنای این رویکرد، تضاد قومی چیزی جز کنش نخبگان نیست. مدافعین این دیدگاه بر این باورند که رقابت نخبگان^۱ برای تصاحب اشکال مختلف قدرت در جوامع، از عوامل کلیدی تحولات سیاسی و از جمله تحولات قومی محسوب می‌شود یا به تعبیر دیگر، نخبگان قومی با دامن زدن به انواع نابرابری‌ها و تبعیض‌ها و تفاوت موجود گروهی میان گروه‌های قومی موجب تغییر در ابعاد هویتی قومیت‌ها شده و در نهایت، زمینه را برای تشدید تضاد بین قومی فراهم می‌کنند (ریچاردسون، ۱۹۹۶؛ کافمن، ۱۹۹۶؛ لیک و روتشیلد^۲، ۱۹۹۸؛ لیشوتز^۳، ۱۹۹۸؛ اتفا^۴، ۲۰۱۹؛ بلیک^۵، ۲۰۱۹). در همین ارتباط، فیرون و لایتین (۲۰۰۰) استدلال می‌کنند که تضاد قومی به‌واسطه‌ی نخبگانی تحریک می‌شود که به دنبال دستیابی، حفظ یا افزایش قدرت سیاسی خود هستند؛ بنابراین، طبق رویکرد مذکور، همه تحولات قومی را می‌توان به عمل نخبگان قومی تقلیل داد.

با عنایت به مطالب پیش گفته‌شده و وجود انواع نخبگان در هر جامعه قومی، متغیر «ارزیابی از کنش نخبگان قومی» از طریق اثرگذاری در سه مسیر می‌تواند تضاد بین قومی

-
1. Elite Competition
  2. Lake & Rothchild
  3. Lipschutz
  4. Etefa
  5. Blake

را تشدید کند؛ یعنی با افزایش ارزیابی منفی از اقدامات و کنش‌های قوم مدارانه نخبگان قومی، تضاد بین قومی افزایش پیدا خواهد کرد؛ به عبارت دیگر، هر چه ارزیابی از کنش‌های نخبگان قومی (نظیر نخبگان سیاسی، طایفه‌ای، مذهبی و تحصیل کرده‌ها) بیشتر قوم مدارانه تر باشد، به همان اندازه تضاد بین قومی افزایش پیدا خواهد کرد. افزون بر این، نخبگان سیاسی، طایفه‌ای، مذهبی و تحصیل کرده با توجه به زمینه، جایگاه و ابزارهایی که در اختیار دارند، علاوه بر تأثیر مستقیم بر تضاد بین قومی، با دامن زدن به انواع نابرابری‌ها و تفاوت‌های موجود میان گروه‌ها می‌توانند موجب افزایش احساس تبعیض افراد، تقویت هویت‌های قومی و مذهبی و تضعیف هویت ملی افراد شوند که این شرایط به نوبه خود منجر به تضاد بین قومی خواهد شد. نکته شایان ذکر در چرایی محدود کردن نخبگان به این چهار دسته این است که از بین انواع نخبگان، نخبگان طایفه‌ای، سیاسی، مذهبی و تحصیل کرده‌ها نسبت به سایر نخبگان موجود، وزن، مقبولیت و اثرگذاری بیش‌تر و عمیق‌تری در بین آحاد جامعه قومی استان سیستان و بلوچستان دارند. این نخبگان هر کدام گفتمان هویتی خاصشان را نمایندگی می‌کنند. برای نمونه، نخبگان طایفه‌ای گفتمان‌هایی نخبگان قومی ناسیونالیست و ملی‌گرا گفتمان‌هایی را نمایندگی می‌کنند که بر پایه خودمحوری، قوم‌گرایی و طایفه‌گرایی استوار است و هدف آن تقویت هویت قومی و منافع گروهی خود به عنوان اولویت اصلی است یا نخبگان مذهبی روحانیون، مولوی‌ها و فعالان مذهبی نیز بر گفتمان‌های سیاسی-اجتماعی مبتنی بر مذهب تأکید دارند که از یک سو، گفتمان بنیادگرایانه مذهبی را ترویج می‌کنند که هدف آن اسلامی کردن تمامی جوانب زندگی روزمره است و از سوی دیگر، جریان عمومی‌ای را پیش می‌برند که علاوه بر وظیفه ارشاد و هدایت مردم در امور دینی، همواره تلاش می‌کنند در عرصه‌های سیاسی حضور فعال داشته و برخی از ویژگی‌های دوران مدرنیته را به عنوان امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر می‌پذیرند. با توجه به مطالب گفته شده می‌توان مدل نظری را به صورت زیر نشان داد:

روش تحقیق

برای جمع‌آوری اطلاعات از تکنیک پیمایش استفاده شده است. این مطالعه که در سال ۱۴۰۰ ه.ش انجام شده از لحاظ ماهیت؛ کاربردی، از لحاظ معیار زمان؛ مقطعی و به لحاظ معیار وسعت؛ پهنانگر است. ابزار گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر، پرسشنامه است. در واقع، پرسشنامه به دو شیوه تهیه شده است؛ برای سنجش متغیرهای هویت قومی (والک و کارو، ۲۰۰۱)، ملی (سلگی و همکاران، ۱۳۹۴؛ عبدالحی و حسین‌بر، ۱۳۸۱) و مذهبی (سراج‌زاده، ۱۳۷۸) از پرسشنامه‌های استاندارد یاد شده با اعمال تغییرات و اصلاحات جزئی استفاده شد. برای سنجش متغیرهای تضاد بین قومی، احساس تبعیض، ارزیابی از سیاست‌های قومی و کنش قوم‌مدارانه نخبگان قومی نیز از آنجا که هیچ داده خام یا آماری در زمینه سنجش بعد عینی آن‌ها جمع‌آوری نشده است، به‌ناچار در پژوهش حاضر تنها بعد ذهنی تضاد قومی مورد توجه قرار گرفته و سنجیده شده‌اند. جدای از این محدودیت، مبانی نظری پژوهش نیز چنین تمرکزی را ایجاب می‌کرد؛ زیرا برای یک گروه اقلیت، تصویر و

ادراکی که از تضاد وجود دارد، اغلب بیش از واقعیت عینی، نقش تعیین‌کننده داشته و محرک اصلی رفتار آن‌هاست. قبل از ترکیب گویه‌های متغیرهای یادشده، گزینه‌های پاسخ کلیه گویه‌ها هم ارز شده‌اند و سپس، فرایند ترکیب گویه‌ها و پس از آن، مقیاس‌سازی صورت گرفته است. پس از مقیاس‌سازی نمره هر گویه برای هر پاسخگو بین ۰ تا ۱۰۰ توزیع شده است. پرواضح است که هر چه توزیع نمره‌ها به سمت ۱۰۰ میل کند حاکی از شدت بیشتر متغیرهای مذکور است.

متغیر تضاد قومی با ۹ گویه سنجیده شده است. برای طرح پاره‌ای از گویه‌ها از کارهای وانگ و وو (۲۰۲۰) و رابینز (۱۹۹۱) استفاده شده است. افزون بر این، گزینه‌های پاسخ به گویه‌ها به چند شکل طرح شده‌اند؛ به عبارت دیگر، در شماری از گویه‌ها از پاسخگویان خواسته شده که «موافقت» و «مخالفت» خود را با گویه‌های مذکور مشخص کنند. برای مثال، پاسخگویی که با گویه «از اینکه در همسایگی قوم سیستانی/بلوچ زندگی می‌کنم احساس خوشایندی ندارم» کاملاً موافق باشد، گویای تضاد «بسیار شدید» آن فرد با شخصی از قوم بلوچ/سیستانی دارد. به طرق مشابه، پاسخگویی که در صورت اختلاف و کشمکش بر سر چند جریب زمین بیشتر با فردی از قوم بلوچ/سیستانی گزینه «استفاده از زور اجبار و زبان تهدید برای حل اختلافات را در واکنش به آن ترجیح می‌دهد، خود حاکی از تضاد بسیار شدید آن فرد نسبت به فردی از قوم سیستانی/بلوچ دارد.

احساس تبعیض در ۱۲ گویه سنجیده شده است. گزینه‌های پاسخ به گویه‌ها نیز از «خیلی موافقم» تا «خیلی مخالفم» است. برای نمونه، پاسخگویی که با گویه «پست‌ها و مسئولیت‌های سیاسی در مناطق بلوچ‌نشین/سیستانی‌نشین به صورت عادلانه در اختیار بلوچ‌ها / سیستانی‌ها قرار می‌گیرد» کاملاً مخالف باشد، گویای احساس تبعیض «بسیار زیاد» آن فرد می‌باشد. به طرق مشابه، پاسخگویی که با گویه «امکانات پزشکی و بهداشتی (تعداد متخصصان، خانه بهداشت) در مناطق بلوچ‌نشین/سیستانی‌نشین فرقی با مناطق سیستانی‌نشین/بلوچ‌نشین ندارد»، کاملاً موافق باشد حکایتگر احساس تبعیض بسیار کم آن فرد خواهد بود.

برای عملیاتی کردن متغیر ارزیابی از سیاست‌های قومی، در قدم اول، به مفاد قانون اساسی (به ویژه اصول ۱۹، ۱۵، ۷، ۱۲، ۱۳، ۱۹، ۶۴، ۱۰۰ الی ۱۰۶) و برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴ مراجعه و بر اساس ارتباط آن‌ها با اقوام، ۲۲ گویه از چهار بعد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در دو سطح ملی و بین‌المللی استخراج شد. سپس در گام بعدی، با بررسی مقالات، سایت‌های خبری، روزنامه‌ها و جراید محلی (برای شناسایی پرستندترین ابعاد سیاست‌های قومی مورد اشاره در نزد مردم بومی)، در نهایت ۲۴ گویه مذکور در ۹ گویه ادغام و بلکه تقلیل داده شدند. گویه‌های مذکور کلیه‌های ابعاد پیش گفته‌شده را تا حدودی تحت پوشش قرار می‌دهند. از پاسخگویان خواسته می‌شود سیاست‌های قومی مذکور تا چه اندازه در نیل به اهدافشان موفق بوده‌اند. گزینه‌های پاسخ به گویه‌های اخیر از «خیلی زیاد» تا «خیلی کم» است. لازم به ذکر است ارزیابی ذهنی متغیر مذکور مدنظر است. برای مثال، پاسخگویی که با گویه «دولت در به سرانجام رساندن کمک در جهت قومیتی نشدن رقابت‌ها و منازعات سیاسی میان سیستانی‌ها و بلوچ‌ها» خیلی زیاد ارزیابی کند، گویای این اعتقاد در فرد است که دولت در زمینه سیاست گذاری در مورد گویه اخیر خیلی موفق عمل کرده است. به طرق مشابه، پاسخگویی که با گویه «دولت در به سرانجام رساندن تقویت تعاملات اجتماعی و همکاری مشترک در امور روزمره میان سیستانی‌ها و بلوچ‌ها»، خیلی کم ارزیابی کند، گویای این اعتقاد در فرد است که دولت در زمینه سیاست گذاری در مورد گویه اخیر خیلی ناموفق عمل کرده است.

برای عملیاتی کردن کنش قوم‌مدارانه نخبگان قومی، نخست به ادبیات علمی، آرشیو سایت‌های خبری، روزنامه‌ها، سخنرانی‌ها و نشریات بومی مراجعه شد تا اطلاعاتی در مورد انواع نخبگان، نوع کنش‌های آنان و ابزارهایی که از طریق آن می‌توانند به تضادهای بین قومی دامن زنند، جمع‌آوری شود و سپس اطلاعات به دست آمده را با ویژگی‌های نخبگان قومی استان سیستان و بلوچستان مقابله داده و در نهایت بر اساس آن‌ها، چهار گویه استخراج شد. در پژوهش حاضر، تنها کنش قوم‌مدارانه چهار دسته از نخبگان (نظیر نخبگان سیاسی،

طایفه‌ای، مذهبی و تحصیل کرده) مدنظر است. از پاسخگویان خواسته می‌شود «موافقت» یا «مخالفت» خود را با عبارات مطروحه بیان کنند. به‌طور نمونه، پاسخگویی که با گویه «از نظر من سیاستمداران از اختلافات موجود میان سیستانی‌ها و بلوچ‌ها به‌عنوان ابزاری برای محبوبیت و رأی‌آوری استفاده کرده و باعث ایجاد دشمنی و کدورت میان این دو قوم می‌شوند» کاملاً مخالف باشد، گویای کنش قوم مدارنه «بسیار زیاد» نخبگان سیاسی در نظر آن فرد می‌باشد. به‌طور مشابه، پاسخگویی که با گویه «به نظر من بزرگان و ریش‌سفیدان طایفه‌ای باوجود تأکید بر تفاوت خون، رگ و ریشه میان بلوچ‌ها و سیستانی‌ها، اما نقش چندانی در ایجاد کدورت میان آن‌ها ندارند»، کاملاً موافق باشد حکایتگر کنش قوم مدارانه «بسیار کم» نخبگان طایفه‌ای در نظر آن فرد خواهد بود.

جامعه آماری تحقیق حاضر را کلیه بلوچ‌ها از جمعیت ۵۵-۲۰ ساله شهر زاهدان تشکیل می‌دهند که این جمعیت طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، ۵۸۷۷۳۰ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). انتخاب محدوده سنی مزبور بدین سبب بود که گمان می‌رفت این افراد مشارکت و درگیری بیش‌تری در موارد مناقشه‌انگیز بین قومی دارند. دلیل انتخاب شهر زاهدان نیز به این موارد برمی‌گردد که به سبب محدودیت‌ها و مقتضیات مالی و زمانی پژوهش حاضر امکان‌پذیر نبود که همه شهرهای استان در فرایند تحقیق حضور داشته باشند؛ همچنین، از آنجا که زاهدان مرکز استان سیستان و بلوچستان است، می‌توان تراکم جمعیتی مناسبی از گروه‌های قومی مختلف و نیز گروه‌های مختلف بلوچ را در آن پیدا کرد و در نهایت اینکه، در این شهر می‌توان انواع تضادهایی که بر محور قومیت بسیج می‌شوند شناسایی کرد. باوجود تناسب بافت قومی زاهدان برای این مطالعه، به دلیل تمرکز رقابت‌های سیاسی-اداری در مرکز استان، تعمیم نتایج به سایر مناطق باید با احتیاط صورت گیرد. برای برآورد حجم نمونه نخست پرسشنامه‌ای به تعداد ۱۵ نفر در میان پاسخگویان بلوچ توزیع گردید تا واریانس، موضوع مورد مطالعه مشخص شود و سپس، تعداد نمونه طبق آزمون کوکران با ۵ درصد خطای برآورد و سطح اطمینان ۹۵ درصد، ۱۹۲ نفر تعیین گردید؛ اما در نهایت بنا به برخی ملاحظات دیگر (از جمله افزایش دقت و اطمینان تحلیل‌ها

در حجم‌های بالا در آزمون مدل‌سازی معادلات ساختاری)، حجم نمونه ۲۵۰ نفر تعیین گردید.

افزون بر این، در پژوهش حاضر از شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای متناسب با حجم استفاده شده است. برای این کار، نخست، از مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان، پنج خوشه (مناطق ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵) برگزیده شد. در گام بعدی محلات محصور در میدان‌ها و خیابان‌های اصلی هر منطقه از شهرداری و سپس بلوک‌های ساختمانی در این محلات به‌عنوان خوشه‌ها در نظر گرفته شدند. از آنجا که شیوه نمونه‌گیری در پژوهش حاضر از نوع خوشه‌ای متناسب با حجم است، پس از تعیین حجم نمونه، متناسب با جمعیت در هر یک از مناطق مذکور شهرداری، برای هر کدام از آن‌ها شماری پرسشنامه در نظر گرفته خواهد شد. از آنجایی که برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش حاضر از تکنیک پیمایش بهره گرفته شده، واحد اصلی تحقیق، «فرد» می‌باشد و در نتیجه سطح تحلیل نیز «خرد» خواهد بود. علاوه بر این، جهت تقلیل سوگیری‌های احتمالی در فرآیند تبدیل داده‌های اسنادی به گویه‌های پرسشنامه و همچنین اطمینان از روایی صوری و محتوایی، گویه‌های تدوین شده طی چندین مرحله توسط اساتید ناظر و متخصصان جامعه‌شناسی بازمی‌بینی و پالایش گردید تا از انطباق دقیق میان تعاریف نظری و سنج‌های عملیاتی اطمینان حاصل شود. همچنین در مرحله آزمون مقدماتی از دیدگاه‌ها و برداشت‌های پاسخگویان در جهت رفع ابهامات و ساده‌سازی واژه‌ها و جملات گویه‌های پرسشنامه استفاده شد. علاوه بر این، از شاخص میانگین واریانس استخراج شده (AVE)، پایایی ترکیبی (CR) و روش آلفای کرونباخ به ترتیب برای اندازه‌گیری اعتبار و پایایی سازه‌ها استفاده شد که نتایج هر یک از سه شاخص اخیر نشان می‌دهد که هر کدام از سازه‌های مدل از روایی همگرا و پایایی (ترکیبی) مطلوبی جهت اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش برخوردار هستند؛ به عبارت دیگر، آلفای کرونباخ برای بیشتر متغیرها مقادیر بالای ۰٫۷ دارد که نشان‌دهنده پایایی خوب و انسجام درونی است. میانگین واریانس استخراج شده (AVE) نیز برای تمامی متغیرها بالاتر از ۰٫۵ است که نشان‌دهنده اعتبار مناسب و توانایی متغیرها در اندازه‌گیری مفهوم خود است. همچنین، پایایی ترکیبی (CR) برای همه

متغیرها بیشتر از ۰,۷ است که تأکید بر اعتبار و پایایی کلی ساختارهای مورد بررسی دارد؛ بنابراین، این مقادیر نشان‌دهنده اعتبار و پایایی بالای مقیاس‌های استفاده‌شده در تحقیق هستند.

یافته‌های پژوهش

اطلاعات زمینه‌ای و جمعیت‌شناختی این پژوهش شامل سن، قومیت، جنسیت، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال، مذهب، میزان تحصیلات، وضعیت مالکیت مسکن، متوسط درآمد ماهیانه خانوار، متوسط هزینه ماهیانه خانوار و مقیاس ترکیبی پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخگویان می‌باشد.

جدول ۱. توصیف پاسخگویان بر اساس متغیرهای جمعیت‌شناختی

درصد	فراوانی	متغیر	درصد	فراوانی	متغیر
۳۲	۸۰	ملک پدری و بستگان	۷۵/۶	۱۸۹	مرد
۲/۸	۷	متزل سازمانی	۲۴/۴	۶۱	زن
۴۹/۲	۱۲۳	رهن و اجاره	۲۲/۴	۵۶	مجرد
۱۶	۴۰	مالک	۶۶/۴	۱۶۶	متاهل
۲۵/۲	۶۳	کمتر از ۱ میلیون تومان	۴/۸	۱۲	مطلقه
۲۰/۴	۵۱	بین ۱ تا ۲ میلیون تومان	۶/۴	۱۶	همسر فوت شده
۲۷/۲	۶۸	بین ۲ تا ۳ میلیون تومان	۱۶/۸	۴۲	کمتر از ۲۰ سال
۸/۴	۲۱	بین ۳ تا ۴ میلیون تومان	۴۲/۴	۱۰۶	بین ۲۱ تا ۳۰ سال
۹/۶	۲۴	بین ۴ تا ۵ میلیون تومان	۲۵/۶	۶۴	بین ۳۱ تا ۴۰ سال
۹/۲	۲۳	بیشتر از ۵ میلیون تومان	۸	۲۰	بین ۴۱ تا ۵۰ سال
۲۴/۴	۶۱	کمتر از ۱ میلیون تومان	۷/۲	۱۸	بیشتر از ۵۰ سال
۳۶/۸	۶۷	بین ۱ تا ۲ میلیون تومان	۹۳/۶	۲۳۴	سنی
۱۴	۳۵	بین ۲ تا ۳ میلیون تومان	۶/۴	۱۶	شیعه
۱۴/۴	۳۶	بین ۳ تا ۴ میلیون تومان	۴۹/۲	۱۲۳	شاغل
۱۱/۲	۲۸	بین ۴ تا ۵ میلیون تومان	۵۰/۸	۱۲۷	غیر شاغل
۹/۲	۲۳	بیشتر از ۵ میلیون تومان	۲۰/۸	۵۲	دیپلم و کمتر از دیپلم
۲۵/۲	۶۳	نمره کمتر از ۲۰	۱۱/۲	۲۸	فوق دیپلم
۴۴/۴	۱۱۱	نمره بین ۲۱ تا ۴۰	۴۶/۴	۱۱۶	لیسانس
۱۸/۴	۴۶	نمره بین ۴۱ تا ۶۰	۱۶	۴۰	فوق لیسانس
۸	۲۰	نمره بین ۶۱ تا ۸۰	۵/۶	۱۴	دکتری
۴	۱۰	نمره بیشتر از ۸۰			

تحلیل متغیرهای زمینه‌ای و جمعیت‌شناختی پاسخگویان طبق جدول ۱ نشان می‌دهد که اکثریت آن‌ها مرد (۷۵,۶ درصد) و سنی مذهب (۹۳,۶ درصد) هستند. بیشترین گروه سنی در بازه ۲۱ تا ۳۰ سال (۴۲,۴ درصد) قرار دارند و ۶۶,۴ درصد از پاسخ‌دهندگان متأهل هستند. از نظر وضعیت اشتغال، ۵۰,۸ درصد غیرشاغل و ۴۹,۲ درصد شاغل‌اند. بیشترین سطح تحصیلات در میان پاسخ‌دهندگان مدرک لیسانس (۴۶,۴ درصد) است، درحالی‌که تنها ۵,۶ درصد دارای مدرک دکتری هستند. در زمینه وضعیت مسکن، ۴۹,۲ درصد در خانه‌های اجاره‌ای زندگی می‌کنند و ۳۲ درصد از ملک پدری یا بستگان استفاده می‌کنند. از نظر درآمد ماهیانه خانوار، بیشترین درصد (۲۷,۲ درصد) در بازه ۲ تا ۳ میلیون تومان قرار دارد و در زمینه هزینه‌های ماهیانه خانوار نیز بیشترین درصد (۲۶,۸ درصد) در بازه ۱ تا ۲ میلیون تومان است. از نظر پایگاه اقتصادی-اجتماعی، بیشترین گروه (۴۴,۴ درصد) در بازه نمره ۲۱ تا ۴۰ قرار دارند.

طبق جدول ۲ نتایج توصیفی شاخص‌های پژوهش بدین شرح است که با توجه به مقدار میانگین شاخص تضاد بین قومی (۷۰/۷۶)^۱، می‌توان استدلال کرد که از نظر پاسخگویان گروه قومی بلوچ تضاد بین قومی شدیدی بین بلوچ‌ها و زابلی‌ها وجود دارد. علاوه بر این، میانگین متغیرهای ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت (۳۸/۸۷) و احساس تبعیض (۶۸/۱۳) مقدار بالایی را نشان می‌دهد که نشان از آن دارد بیشتر پاسخگویان ارزیابی منفی‌ایی نسبت به موفقیت سیاست‌های دولت در زمینه اقوام دارند و همچنین اکثر پاسخگویان احساس تبعیض بالایی گزارش کرده‌اند. میانگین هویت‌های قومی (۶۳/۶۱) و مذهبی (۵۷/۲۸) مقدار بالایی را نشان می‌دهد که با تسامح می‌توان گفت پاسخگویان هویت قومی و مذهبی قوی دارند. با این حال، مقدار میانگین هویت ملی (۳۵/۸۵) در میان

۱. چنانکه پیش از این مورد اشاره قرار گرفت، از آنجا که گزینه‌های پاسخ پاره‌ای از گویه‌های متغیرها یکسان نبودند، در ابتدا، گزینه‌های هر سؤال امتیازبندی شدند. سپس، از آنجا که شاخص‌های پژوهش برگرفته از برآیند چند سؤال پرسشنامه است، میانگین امتیازات سؤالات مرتبط محاسبه و پس از آن، به مقیاس صفر تا ۱۰۰ تبدیل شدند. از این نظر، هر چه توزیع نمره‌ها به سمت ۰ یا ۱۰۰ میل کند، حاکی از شدت نمره آن فرد در متغیر مذکور است.

پاسخگویان گروه قومی مزبور پایین است که دلالت بر هویت ملی ضعیف آن‌ها دارد. افزون بر این، با مبنا قرار دادن مقادیر میانگین کنش قوم مدارانه نخبگان تحصیل کرده (۳۴/۲۷)، می‌توان این استدلال را مطرح کرد که از نظر پاسخگویان تحقیق، نخبگان تحصیل کرده اثر کمی بر بدبینی بین قومی دارند. همچنین، مقادیر متوسط کنش قوم مدارانه نخبگان سیاسی (۶۴/۶۷) نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان پژوهش، نخبگان سیاسی از طریق به کارگیری ابزارهای در دست‌رسان، نقش زیادی در دامن زدن به دشمنی و کدورت میان گروه‌های قومی دارند. مضاف بر این، میانگین کنش قوم مدارانه نخبگان مذهبی (۶۳/۳۳) نشان از تأثیر گذاری زیاد نخبگان مذهبی بر دامن زدن اختلافات موجود مذهبی میان گروه قومی بلوچ و سایر اقوام (سیستانی) دارد. در نهایت، مقادیر متوسط کنش قوم مدارانه نخبگان طایفه‌ای (۳۵/۸۷) نشان از آن دارد که از نظر پاسخگویان پژوهش حاضر، نخبگان طایفه‌ای نقش کمی در ایجاد دشمنی و کدورت میان بلوچ‌ها و سایر گروه‌های استان سیستان و بلوچستان (به‌ویژه سیستانی‌ها) دارند.

جدول ۲. توصیف پاسخگویان بر اساس شاخص‌های تحقیق

نام متغیر	کمترین مقدار	بیشترین مقدار	میانگین	انحراف معیار
تضاد بین قومی	۰	۱۰۰	۷۰/۷۶	۲۴/۹۱
احساس تبعیض	۰	۱۰۰	۶۸/۱۳	۳۲/۳۶
ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت	۰	۱۰۰	۳۸/۸۷	۳۶/۳۶
هویت قومی	۰	۱۰۰	۶۳/۶۱	۳۳/۱۴
هویت مذهبی	۰	۱۰۰	۵۷/۲۸	۱۴/۰۶
هویت ملی	۰	۱۰۰	۳۵/۸۵	۳۴/۸۲
کنش قوم مدارانه نخبگان تحصیل کرده	۰	۱۰۰	۳۴/۲۷	۳۵/۷۷
کنش قوم مدارانه نخبگان سیاسی	۰	۱۰۰	۶۴/۶۷	۳۵/۹۷
کنش قوم مدارانه نخبگان مذهبی	۰	۱۰۰	۶۳/۳۳	۳۸/۱۷
کنش قوم مدارانه نخبگان طایفه‌ای	۰	۱۰۰	۳۵/۸۷	۳۶/۴۳

معادلات ساختاری

جهت بررسی ارتباط بین متغیرهای پژوهش و آزمودن فرضیات، از مدل‌سازی معادلات ساختاری از طریق نرم‌افزار Amos_{v24} بهره گرفته شده است. هرچند اثبات «علیت» به معنای دقیق آن (به‌ویژه شرط تقدم و تأخر زمانی) در مطالعات پیمایشی با داده‌های مقطعی با محدودیت روبه‌روست، اما ساختار روابط و جهت‌گیری مسیرها در مدل پیشنهادی این پژوهش، نه صرفاً بر پایه همبستگی‌های آماری، بلکه با اتکا به پشتوانه‌ی نظری (رویکردهای نهادگرایی و تئوری مظالم) صورت‌بندی شده است. بر اساس منطق این رویکردها، متغیرهای کلان و ساختاری (همچون سیاست‌های دولت و احساس تبعیض) به لحاظ هستی‌شناختی و منطقی، بر واکنش‌های رفتاری و نگرشی (مانند تضاد) تقدم دارند.

آنچه در این قسمت نیاز است که به آن اشاره شود، رعایت مفروضات مدل‌سازی معادلات ساختاری است. از این نظر، در پژوهش حاضر، از شاخص ماهالانویس برای شناسایی و حذف داده‌های پرت استفاده شد. برای اطمینان از نرمال بودن متغیرها و چند متغیره از شاخص چولگی و کشیدگی و آماره‌های شاپیرو-ویلکس و ضریب مردیا سود جسته شد و درنهایت، حجم منطقی نمونه و کفایت نمونه‌گیری از طریق آماره KMO موردبررسی قرار گرفتند. با توجه به نتایج شاخص‌ها و آماره‌های مذکور در جدول ۳، همه مفروضه‌های یادشده برآورده شدند و می‌توان از تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده کرده و به نتایج آن اطمینان حاصل کرد.

گام بعدی، اطمینان از برازش مدل‌های اندازه‌گیری و تأیید روایی سازه با بهره‌گیری از تحلیل عاملی تأییدی (CFA) است. از این نظر، نتایج شاخص‌های برازش نشان داد که مدل اندازه‌گیری پژوهش از برازش مناسبی برخوردار است. همچنین، یافته‌های مربوط به میزان معناداری بارهای عاملی با شاخص‌های P-value و نسبت بحرانی (CR) نشان داد که در هر بعد نسبت بحرانی بیشتر از ۱/۹۶ است؛ بنابراین در سطح اطمینان ۹۵ درصد معناداری بارهای عاملی در مدل‌های اندازه‌گیری مورد تأیید قرار می‌گیرد. قدم بعدی در تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری اطمینان حاصل کردن از برازش مناسب داده‌ها است یا به عبارت دیگر، اطمینان از

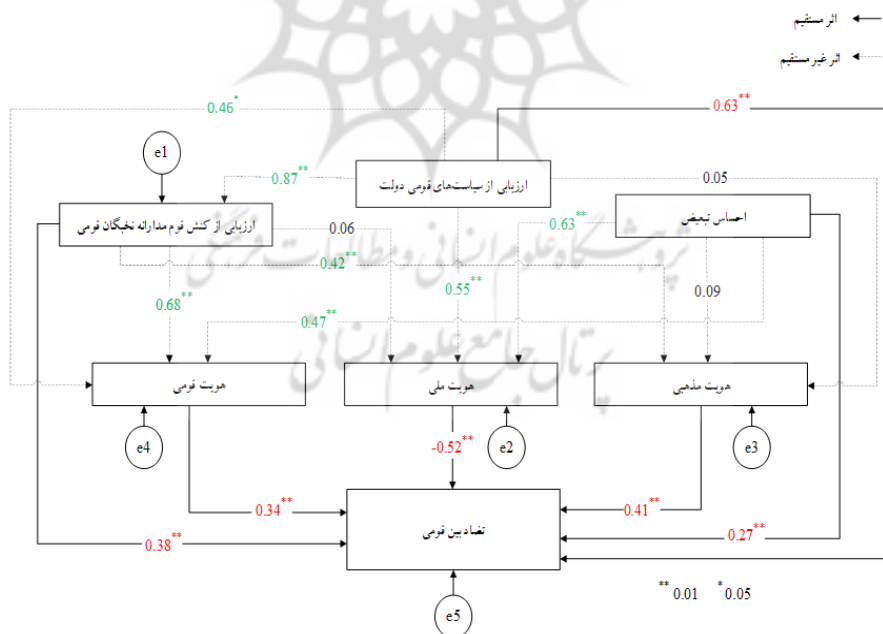
اینکه مدل تدوین شده بر اساس چارچوب نظری و پیشینه تجربی تا چه اندازه با واقعیت انطباق دارد. از این نظر، با توجه به نتایج شاخص‌های نیکویی جدول ۳، مدل از برآزش مناسبی برخوردار است؛ به عبارت دیگر، طبق آماره‌های شاخص‌های برازندگی مذکور، مدل نظری پژوهش حاضر که بر اساس ادبیات چارچوب نظری به دست آمده با مدل تجربی که بر مبنای داده‌های گردآوری شده اجرا شده سازگاری یا انطباق مناسبی دارد؛ بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که کلیت مدل پژوهشی مورد تأیید قرار می‌گیرد.

جدول ۳. نتایج بررسی مفروضات مدل‌سازی معادلات ساختاری

شاخص نیکویی	ضرایب	KMO	کشیدگی	چولگی	شاپیرو و ویلک		متغیر
					سطح معنی‌داری	آماره	
X2/df	۱/۷۰	۰/۹۵۲	۰/۶۱	۰/۲۰	۰/۳۴	۰/۸۰	تضاد بین قومی
RMR	۰/۰۱	۰/۸۲۶	۰/۰۸	۰/۸۱	۰/۳۷	۰/۸۴	هویت ملی
GFI	۰/۹۳	۰/۸۵۹	۰/۸۶	۰/۷۰	۰/۳۴	۰/۸۰	هویت دینی
AGFI	۰/۹۲	۰/۸۵۰	۰/۰۱	۰/۵۲	۰/۴۵	۰/۹۲	هویت قومی
NFI	۰/۹۲	۰/۸۱۷	۰/۱۴	۰/۶۴	۰/۳۴	۰/۸۱	احساس تبعیض
CFI	۰/۹۳	۰/۷۷۱	۰/۳۸	۰/۴۰	۰/۳۶	۰/۸۳	کنش قوم مدارانه نخبگان قومی
PNFI	۰/۵۵	۰/۷۷۹	۰/۲۶	۰/۵۳	۰/۳۷	۰/۸۴	ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت
PCFI	۰/۷۴	ضریب تعیین (R^2)			آزمون مردیا (نرمال بودن چند متغیره)		
					ضریب مردیا	آماره Z	
RMSEA	۰/۰۷				۴/۵۶۷	۱/۴۳۹	

در گام بعدی این سؤال پیش می‌آید که متغیرها یادشده تا چه اندازه تغییرات مربوط به تضاد بین قومی را تبیین می‌کنند. با آماره ضریب تعیین (R^2) می‌توان به این سؤال پاسخ داد. طبق مقدار ضریب تعیین، متغیرهای ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت، کنش قوم مدارانه نخبگان قومی، احساس تبعیض و هویت‌های گروهی نظیر هویت ملی، قومی و مذهبی که در شکل ۲ ترسیم شده‌اند، حدود ۴۰ درصد از واریانس تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها را تبیین

می‌کنند که با توجه به ماهیت «ذهنی» متغیرها مقداری قابل قبول است و ۶۰ درصد باقی مانده را می‌توان به عوامل «عینی» (خارج از حیطه سنجش این پژوهش) نسبت داد. در مجموع، می‌توان ادعا کرد مقدار ضریب تعیین، نشانگر سهم نسبتاً زیاد متغیرهای پیش‌بین و میانجی یادشده در توضیح و پیش‌بینی تضاد بین قومی مذکور است. پس از اطمینان از قابل قبول بودن شاخص‌های برازش و ضریب تعیین، اکنون در موقعیتی هستیم که می‌توانیم به برآورد و آزمون مدل مفهومی پژوهش از طریق مدل یابی معادلات ساختاری دست بزنیم. در قالب شکلی که در ادامه ارائه خواهد شد، نتایج مدل ساختاری به همراه ضرایب مسیر و معناداری آن‌ها ارائه شده است که متغیرهای «ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت»، «احساس تبعیض»، «کنش قوم مدارانه نخبگان قومی»، «هویت ملی»، «هویت قومی» و «هویت مذهبی» به مثابه متغیرهای پیش‌بین و همچنین متغیرهای «کنش قوم مدارانه نخبگان قومی»، «هویت ملی»، «هویت قومی» و «هویت مذهبی» افزون بر اثر مستقیم، در مقام متغیر میانجی به صورت هم‌زمان وارد مدل ساختاری شده‌اند. این نتایج در ادامه شرح داده شده‌اند.

شکل ۲. مدل ساختاری بخش تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها

از این نظر، با توجه به نتایج مدل ساختاری (شکل ۲)، ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت (۰/۶۳)* بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها اثر معنی‌داری دارد. علاوه بر این، متغیر ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت افزون بر اثر مستقیم، از طریق تأثیر بر ارزیابی از کنش قوم مدارانه‌نخبگان قومی (۰/۸۷)*، هویت ملی (۰/۵۵)** و هویت قومی (۰/۴۶)**، بر تضاد بین قومی اثر غیرمستقیم و معنی‌داری دارد. با این‌همه، اثر متغیر ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت بر تضاد بین قومی از طریق تأثیر بر هویت مذهبی (۰/۰۵) معنادار نشده است؛ به عبارت دیگر، نقش متغیر میانجی هویت مذهبی در ارتباط بین ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت با تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها مورد تأیید قرار نمی‌گیرد.

علاوه بر این، بر مبنای یافته‌های مدل ساختاری (شکل ۲)، متغیر احساس تبعیض (۰/۲۷)* بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها اثر معناداری دارد. افزون بر این، متغیر احساس تبعیض علاوه بر اثر مستقیم، از طریق تأثیر بر هویت ملی (۰/۶۳)** و هویت قومی (۰/۴۷)** بر تضاد بین قومی مذکور اثر غیرمستقیم و معناداری گذاشته است. با این حال، اثر احساس تبعیض بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها از طریق تأثیر بر هویت مذهبی (۰/۰۹) معنادار نشده است. مضاف بر این، بر اساس نتایج مدل ساختاری (شکل ۲)، ارزیابی از متغیر کنش قوم مدارانه‌نخبگان قومی (۰/۳۸)** تأثیر معناداری بر تضاد بین قومی مزبور دارد. مضاف بر این، متغیر ارزیابی از کنش قوم مدارانه‌نخبگان قومی از طریق تأثیر بر هویت قومی (۰/۶۸)* و هویت مذهبی (۰/۴۲)** بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها نیز اثر گذاشته است. با وجود این، نقش متغیر میانجی هویت ملی (۰/۰۶) در ارتباط بین ارزیابی از کنش قوم مدارانه‌نخبگان قومی با تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها مورد تأیید قرار نگرفت. در نهایت، طبق یافته‌های مدل ساختاری (شکل ۲)، متغیرهای هویت ملی (۰/۵۲)*، هویت مذهبی (۰/۴۱)* و هویت قومی (۰/۳۴)** بر تضاد بین قومی یادشده اثر معناداری گذاشته‌اند. در یک دیدگاه جامع‌تر، از میان کلیه متغیرهای معنادار، متغیر ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت بیشترین تأثیر و متغیر احساس تبعیض کمترین اثر را بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در استان سیستان و بلوچستان، تضاد بین قومی یکی از مسائل اجتماعی محسوب می‌شود. با بررسی ادبیات نظری مشاهده شد که تاکنون مطالعه تجربی در زمینه علل و اسباب تضاد مذکور انجام نشده است. از این نظر و با توجه به محدودیت‌های پژوهش‌های پیشین در حوزه مزبور، در پژوهش حاضر کوشش شد با بررسی عوامل مؤثر بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها بتوان به خلأ پژوهشی مذکور فائق آمد.

نتایج نشان داد عامل ارزیابی از سیاست‌های قومی دولت اثر معناداری بر تضاد بین قومی گذاشته است. از این نظر، می‌توان گفت این یافته‌ها گزاره‌های نظری رویکرد نهادگرایی و به‌ویژه دیدگاه‌های تئوریک‌های فردی چون کرافورد و لپشوتز (۱۹۹۸)، بینگر (۱۹۸۵)، جلالی و لیست (۱۹۹۲) و برخی تحقیقات پیشین کسانی چون صالحی امیری (۱۳۸۵)، پاک‌سرشت (۱۳۸۷)، الیاسی (۱۳۸۸)، حافظ‌نیا و همکاران (۱۳۹۲) و جلبی و یزدانی نسب (۱۳۹۰) را تصدیق تجربی کرد. عامل دیگری که چندان به منطق نظری رویکرد نهادی بی‌شبهت نیست اما می‌تواند در چنین فضایی نمایان شده و برجسته شود، مطالب و نابرابری‌هایی است که می‌تواند در تصورات و پنداشت اقوام سیطره پیدا کرده و جا خوش کند. از این نظر، در پژوهش حاضر، عامل اخیر که به‌مثابه «احساس تبعیض» آزمون شده، بر تضاد بین قومی از نگاه بلوچ‌ها اثر معناداری داشته است و می‌توان ادعا کرد که یافته تجربی یادشده، گزاره کلی رویکرد مطالب (اشتینبرگ، ۲۰۰۸؛ بانگورا، ۲۰۰۶؛ والتر، ۲۰۰۶؛ بوهاگ، فیرون و همکاران، ۲۰۰۷؛ گر، ۱۹۹۳) و همچنین برخی تحقیقات پیشین (سدرمن و همکاران، ۲۰۱۰؛ براتسویچ، ۲۰۱۳؛ پاک‌سرشت، ۱۳۷۸؛ الیاسی، ۱۳۸۸؛ حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲) را تصدیق تجربی می‌کند. یا به تعبیری، این رویکردها و پژوهش‌های پیشین، یافته اخیر را حمایت نظری و تجربی می‌کنند؛ هرچند ضریب تأثیر کمتر این متغیر نسبت به «سیاست‌های دولت» (علی‌رغم میانگین بالا)، بیانگر تقدم رتبه‌ای و اهمیت بیشتر «علل ساختاری» (دولت) نسبت به «پیامدهای نگرشی» (احساس تبعیض) در ذهنیت پاسخگویان است.

افزون بر این، طبق نتایج معادلات ساختاری متغیرهای «هویت ملی»، «هویت قومی» و «هویت مذهبی» اثر معناداری بر «تضاد بین قومی» گذاشته‌اند و گزاره کلی رویکرد هویت اجتماعی مبنی بر تأثیر تفاوت‌های هویتی بر تشدید تضاد بین قومی را مورد تصدیق تجربی قرار می‌دهد (جونگ، ۲۰۰۸، ۲۰۱۰؛ گر، ۱۹۹۳). علاوه بر این، به صورت خاص‌تر، یافته‌های مزبور، معناداری و اثر گزاره‌های نظری مربوط به هویت قومی (بورمن و همکاران، ۲۰۱۵؛ اسلامی، ۱۳۸۸)، هویت ملی (جونگ، ۲۰۱۰؛ وودز و همکاران، ۲۰۱۱) و هویت مذهبی (فاکس، ۲۰۰۰؛ جونگ، ۲۰۱۰؛ میچل، ۲۰۰۶) را به‌ویژه هنگامی که گروه‌های قومی رقیب از لحاظ مذهبی با همدیگر تفاوت داشته باشند و اعتقاد بر این باشد که این تفاوت در مذهب باعث دسترسی مختلفی به منابع و زمینه‌های قدرت برای گروه‌های قومی شود، مورد تصدیق تجربی قرار می‌دهند. در تبیین چگونگی این تأثیرگذاری و ارتباط میان ابعاد هویتی، اگرچه هویت قومی و ملی در وضعیت تقابل قرار گرفته‌اند، اما هویت مذهبی کارکردی هم‌سو و پشتیبان برای هویت قومی ایفا می‌کند. در اینجا باید توجه داشت که یکدستی مذهبی نمونه‌ی آماری (تراکم بالای مذهب تسنن)، نافی گزاره‌ی پیشین نیست، بلکه بازتابی از «مرزهای هویتی همپوشان» در میدان تحقیق است؛ وضعیتی که در آن مذهب، فراتر از یک باور فردی، به‌عنوان یک «شاخص متمایزساز» در برابر گروه رقیب عمل می‌کند. از این رو، متغیر هویت مذهبی در مدل ساختاری، در واقع شاخصی برای سنجش «میزان پابندی» و «برجستگی هویت» در نزد پاسخگویان است، نه نوع مذهب. این هم‌سویی چنان است که به تعبیر نادری و همکاران (۱۳۹۷) در واکاوی گفتمان‌های هویتی بلوچستان، هویت قومی (بلوچ بودن) و مذهبی (سنی بودن) در ذهنیت جمعی به‌مثابه «یک روح در دو جسم» انگاشته می‌شوند؛ پیوندی که توضیح می‌دهد چرا با وجود یکنواختی مذهبی در نمونه، شدت تعلق به این لایه از هویت، همچنان نقشی تعیین‌کننده در مدل تبیینی ایفا می‌کند.

جدا از عواملی که در پاراگراف‌های پیشین مطرح شدند، عامل کنش قوم مدارانه نخبگان قومی نیز می‌تواند در تشدید تضاد قومی میان گروه‌ها نقش اثرگذاری داشته باشد.

نقش اثرگذاری که کمتر در تحقیقات تجربی به آن پرداخته شده است. این مسئله در کشوری مانند ایران که در طول تاریخ درگیر مناقشات و تضادهای قومی بوده است، حتی شدیدتر هم احساس می‌شود. با توجه به چنین شکافی، در مقاله حاضر کوشش شد که به نقش نخبگان قومی هرچند کلی و تنها از چشم‌انداز ذهنی پاسخگویان پرداخته شود. از این نظر، طبق نتایج معادلات ساختاری، اثر عامل اخیر بر تضاد بین قومی معنادار شده است. این یافته، گزاره‌های نظری رویکرد رقابت نخبگان و دیدگاه‌های تئوریک‌های افرادی چون کافمن (۱۹۹۶)، لیک و روتشیلد (۱۹۹۸)، لیشوتز (۱۹۹۸)، فیرون و لایتن (۲۰۰۰)، بلیک (۲۰۱۷) و اتفا (۲۰۱۹) را تصدیق تجربی می‌کند. چنانکه نادری و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌شان در قسمت انواع نخبگان قومی در جامعه قومی بلوچستان ذکر می‌کنند، نخبگان طبقه یکدستی نیستند و می‌توان در آن انواع گرایش‌ها و طیف‌های مختلف و گاه در تضاد با یکدیگر را پیدا کرد. از این لحاظ، ممکن است این سؤال پیش آید که کدام یک از انواع نخبگان نقش و وزن بیشتری در دامن زدن به اختلافات بین قومی و به تبع آن، در تشدید کردن فضای تضاد قومی دارند. یکی از راه‌های پاسخ به سؤال اخیر مراجعه به شاخص توصیفی کنش قوم مدارانه نخبگان قومی است و از این نظر، نخبگان سیاسی و مذهبی نسبت به نخبگان تحصیل کرده و طایفه‌ای نقش و حضور بیشتر در متن مناقشات بین قومی دارند.

مضاف بر این، از دلایلی که می‌توان این استدلال را که نخبگان طایفه‌ای حضور و اثر کمی در بدبینی و دشمنی میان گروه‌های قومی دارند، مربوط به تغییر و تحولاتی است که پس از انقلاب اسلامی بر جابجایی و قدرت نفوذ اجتماعی گروه‌ها پدید آمد که در نهایت، به تحلیل رفتن نفوذ نخبگان طایفه‌ای منجر شد. در جامعه امروزی بلوچستان این گروه از نخبگان اگرچه هنوز هم در میان مردم بومی دارای قدرت و منزلت هستند، اما میزان اثرگذاری آن بر تغییر و تحولات، به‌اندازه دوران پیش از پهلوی اول و حتی پیش از انقلاب اسلامی نیست و بیشتر در محدوده روابط طایفه‌ای و خاندانی محدود شده است و کمتر در مرکز مناقشات بین قومی حضور دارند. در ارتباط با نقش اندک نخبگان تحصیل کرده در تشدید تضاد بین قومی، با عبور از برخی از گفتمان‌های این نخبگان،

می‌توان استدلال نادری و همکاران (۱۳۹۷) را مبنا قرار داد که جهت‌گیری کلی این نخبگان معطوف به عملیاتی شدن مجموعه‌ای از توصیه‌های ترمیمی است که درنهایت، به خروج این ناحیه از انزوای فعلی و قرار گرفتن آن در کنار جریان‌های فراقومی و فراملی به‌منظور نیل به توسعه در معنای کلی این مفهوم منجر می‌شود. از این نظر، این گروه از نخبگان کمتر به دنبال متشنج کردن فضای بین قومی هستند و ریشه و همین‌طور مدیریت بسیاری از مسائل قومی را فراقومی می‌دانند؛ بنابراین، با عنایت به استدلال‌های اخیر می‌توان تا اندازه‌ای به این سؤال که کدام‌یک از انواع نخبگان قومی یادشده اثر بیش‌تری در تشدید تضادهای بین قومی دارند، پاسخ داد. از این نظر، به لحاظ کلی نخبگان سیاسی و مذهبی از طریق ابزارهایی که در اختیار دارند، مواضعی که ابراز می‌کنند، اقداماتی که انجام می‌دهند و از همه‌تر مهم‌تر نفوذی که در بدنه جامعه قومی سیستان و بلوچستان دارند (به‌ویژه نخبگان مذهبی)، اثر و نقش بیشتری در قیاس با نخبگان تحصیل‌کرده و طایفه‌ای در تشدید تضاد میان قوم بلوچ با سایر اقوام (سیستانی) دارند.

برای جمع‌بندی بحث‌های اخیر لازم است به زمینه بروز تضاد بین قومی در ایران و به‌ویژه در سیستان و بلوچستان اشاره شود که اتفاقاً عوامل پیش‌گفته شده در بستر آن رخ می‌دهند و آن «چند قومی بودن» است. در واقع، چند قومی فی‌نفسه باعث تضاد بین قومی نمی‌شود بلکه باعث فراهم آوردن شرایطی می‌شود که در آن تضادها می‌توانند بروز کنند؛ به عبارت دیگر، چند قومی بودن به‌خودی‌خود نه منبع تضاد است و نه اجباراً منجر به تضاد می‌شود، بلکه بستری است که در صورت وجود عوامل دیگر مانند تبعیض، نابرابری و عوامل دیگر می‌تواند به شکل‌گیری و شدت گرفتن تضادهای قومی کمک کند. از این نظر، ایران کشوری چند قومی است که در آن گروه‌های مختلف قومی با فرهنگ‌ها، زبان‌ها و تاریخ‌های گوناگون در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. این تنوع قومی و فرهنگی، اگرچه می‌تواند به‌عنوان یک منبع غنی برای تعاملات اجتماعی و تبادل فرهنگی در نظر گرفته شود، اما درعین حال موجب بروز چالش‌ها و تضادهایی شده است؛ چنانکه پاره‌ای از فراترکیب مطالعات موجود (قادرزاده، ۱۴۰۱) بر این امر صحنه می‌گذارند؛ بنابراین، چند قومی بودن، اگر به‌طور فراگیر مدیریت نشود، می‌تواند به

کاتالیزوری برای تضاد قومی تبدیل شود که تفاوت‌ها و نابرابری‌های موجود را برجسته کرده و تهدیدی برای انسجام یا همبستگی اجتماعی ایجاد کند.

بدیهی است که واکاوی جامعه‌شناختی تضادهای قومی، بدون ارائه راهبردهای عملی جهت برون‌رفت از چالش‌های موجود، ناتمام خواهد ماند. اگرچه مبانی نظری پژوهش، دلالت‌های ضمنی برای مدیریت تضاد ارائه می‌دهند، اما با اتکا به شواهد تجربی برآمده از مدل ساختاری و مشاهده‌ی وزن غالب و تعیین‌کننده‌ی متغیر «ارزیابی سیاست‌های قومی دولت» (با ضریب تأثیر ۰,۶۳)، ضروری است که رویکردهای مدیریتی از سطح اقدامات نمادین و نرم (همچون برگزاری همایش و کارگاه) فراتر رفته و بر «بازنگری‌های بنیادین نهادی» متمرکز گردند. در همین راستا، دولت بایستی با گذار از نقش میانجی‌گری صرف، از طریق کاربست «عدالت توزیعی» در تخصیص منابع و اعمال «شایسته‌سالاری شفاف» در نظام اداری (به‌منظور تعدیل احساس تبعیض)، به بازسازی اعتماد عمومی همت گمارد. مضاف بر این، با عنایت به نقش معنادار کنش‌نخبگان (۰,۳۸)، تأسیس «مجاری نهادینه‌شده» جهت مشارکت نخبگان قومی در فرآیندهای تصمیم‌سازی، راهکاری است که می‌تواند پتانسیل‌های واگرا را به سمت رقابت‌های سیاسی سازنده هدایت نموده و مانع از امنیتی‌شدن مطالبات گردد.

سپاسگزاری

انجام این پژوهش مرهون راهنمایی‌های ارزشمند جناب آقای دکتر مسعود چلبی، جامعه‌شناس برجسته و استاد دانشگاه شهید بهشتی است. نگارندگان بدین وسیله بر خود لازم می‌دانند مراتب سپاس و امتنان خود را نسبت به ایشان ابراز دارند.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Mohammad Hossein
Osman Bor
Aslam Balochzahi

 <https://orcid.org/0000-0003-3330-9314>

 <https://orcid.org/0009-0009-6529-8198>

منابع

- احمدی، حمید. (۱۳۷۸). قومیت و قوم‌گرایی در ایران: افسانه و واقعیت. تهران: نی.
- اصطخری، ابواسحق‌ابراهیم. (۱۳۷۳). ممالک و مسالک. مترجم، محمد بن اسعد بن عبدالله تستری (به کوشش ایرج افشار). تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار. (تاریخ اصل اثر: ۱۳۴۷)
- بشیریه، حسین. (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی سیاسی: نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی. تهران: نی.
- پاک‌سرشت، سلیمان. (۱۳۸۷). بررسی تطبیقی - کمی عوامل مؤثر بر بروز تضادهای قومی در دولت - ملت‌های چند قومی جهان بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۱۹۹۹. رساله دکتری. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- جهان‌تیغ، محمدرضا. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر رقابت‌های قومی در انتخابات مجلس شورای اسلامی و شوراهای اسلامی شهر در استان سیستان و بلوچستان و تأثیر این رقابت‌ها بر همبستگی ملی. کارفرمای طرح، اداره کل پدافند غیرعامل استان سیستان و بلوچستان. مجری طرح، جهاد دانشگاهی سیستان و بلوچستان. (هنوز منتشر نشده است)
- چلبی، مسعود و یزدانی‌نسب، محمد. (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی - کمی اثر سیاست‌های قومی بر تضاد قومی و شیوه بروز آن در دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۰۴. مجله تحلیل اجتماعی: نظم و نابرابری اجتماعی، دوره ۱۳۹۰، شماره ۲، ۴۷-۷۷.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۶). هویت‌های قومی و رابطه آن با هویت‌های جامعه‌ای (ملی) در ایران. وزارت کشور، دفتر امور اجتماعی.
- چلبی، مسعود. (۱۳۹۴). تحلیل اجتماعی در فضای کنش. تهران: نشر نی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و حسینی، سید سلمان و احمدی پور، زهرا. (۱۳۹۲). سیاست دولت و مناسبت‌های بین قومی (مورد: قوم بلوچ و سیستانی). برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، شماره ۲، ۱-۲۲.
- حسین‌بر، محمدعثمان و روستاخیز، بهروز. (۱۳۹۶). فهم دلالت‌های اجتماعی - فرهنگی توصیه‌های غذایی دوران بارداری و پس‌از آن (یک مطالعه مردم‌نگارانه در بین زنان و خانواده‌های سیستانی). جامعه‌پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره ۱، شماره ۳، ۱-۲۶.

- حسینی، سید سلمان. (۱۳۸۸). سیاست دولت و مناسبت‌های بین قومی: مورد قوم بلوچ و سیستانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- شهبخش، عظیم. (۱۳۷۳). *ماجرای دادشاه: پژوهشی در تاریخ معاصر بلوچستان*. شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- صالحی امیری، سید رضا. (۱۳۸۵). *مدیریت منازعات قومی*. مرکز تحقیقات استراتژیک: معاونت پژوهش‌های فرهنگ و اجتماعی، چاپ اول.
- قادر زاده، امید. (۱۴۰۱). *مشکله‌ی همبستگی در جامعه‌ی چند قومی ایران: فراترکیب مطالعات موجود*. بررسی مسائل اجتماعی ایران دوره ۱۳، شماره ۱، ۴۲-۵. doi: 10.22059/ijasp.2022.90393
- کریستین سن، آرتور. (۱۳۷۵). ایران در زمان ساسانیان. مترجم، رشید یاسمی. تهران: دنیای کتاب. (تاریخ اصل اثر: ۱۹۳۵).
- کوزر، آ. لوئیس. (۱۳۸۴). *نظریه‌های تقابل اجتماعی*، مترجم، عبدالرضا نواح. اهواز، رسش. معاونت توسعه مدیریت و منابع انسانی رئیس‌جمهور، دفتر آمار ۱۳۸۸.
- نادری، احمد و روستاخیز، بهروز؛ فیاض، ابراهیم و حسین‌بر، محمدعثمان. (۱۳۹۷). *تأملی در آرایش نیروهای اجتماعی و تحول گفتمان‌های هویت قومی در بلوچستان ایران*. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۱۱، شماره ۳، ۶۹-۱۰۲.
- ناصر، ذبیح‌الله. (۱۳۴۵). *بلوچستان*. تهران.
- ناصری‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۸). *شناخت تاریخی بلوچستان*. تهران: عقیل.
- نولدکه، تئودور. (۱۳۵۸). *تاریخ ایرانیان و عرب‌ها در زمان ساسانیان*. مترجم، عباس زریاب. تهران: سلسله انتشارات انجمن آثار ملی. (تاریخ اصل اثر: ۱۸۷۹).
- الیاسی، مجید. (۱۳۸۸). *بررسی عوامل مؤثر بر تضاد قومی در شهر گنبد کاووس (ترک، ترکمن، فارس و بلوچ)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- یغمایی، اقبال. (۱۳۵۵). *بلوچستان و سیستان: سرزمین نژاده مردمان و پهلوانان سخت‌کوش*. تهران: وزارت فرهنگ و هنر.

References

Bangura, Yusuf. (2006). *Ethnic Inequalities in the Public Sector: A*

- Comparative Analysis. Development and Change* 37(2), 299–328.
- Bartoli, A. (2011). *Ngos and conflict resolution*. In J. Bercovitch V. Kremenyuk, & I. W. Zartman the SAGE handbook of conflict resolution (pp. 392-412). SAGE Publications Ltd.
- Bartusevičius, H. (2014). The inequality–conflict nexus re-examined: Income, education and popular rebellions. *Journal of Peace Research*, 51(1), 35–50.
- Bleaney, M., & Dimico, A. (2017). Ethnic diversity and conflict. *Journal of Institutional Economics*, 13(2), 357-378.
- Bormann N-C, Cederman L-E, Vogt M. (2017). Language, Religion, and Ethnic Civil War. *Journal of Conflict Resolution*, 61(4):744-771.
- Brubaker, R. (2013). Language, religion and the politics of difference. *Nations Natl*, 19: 1-20.
- Buhaug, Halvard & et al. (2008). *Disaggregating Ethno-Nationalist Civil Wars: A Dyadic Test of Exclusion Theory*. *International Organization*, Vol. 62, No. 3, 531-551.
- Burton, John. (1979). *Deviance, Terrorism, and War: The Process of Solving Unsolved Social and Political Problems*. Oxford: Martin Robertson.
- Burton, John. (1997). *Violence Explained: The Sources of Conflict, Violence and Crime and Their Prevention*. Manchester: Manchester University Press.
- Cederman, L., Gleditsch, K., & Buhaug, H. (2013). *Inequality, Grievances, and Civil War* (Cambridge Studies in Contentious Politics). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cederman, Lars-Erik, Wimmer, Andreas, Min, Brian (2010) Why do ethnic groups rebel? New data and analysis. *World Politics* 62(1), 87–119.
- Christie, R. (2012). *Peacebuilding and NGOs: State-Civil Society Interactions*. London: Routledge.
- Chuah, Swee Hoon & Feeny, Simon & Hoffmann, Robert & Sanjaya, Muhammad Ryan. (2019). Conflict, ethnicity and gender: A money-burning field experiment in Indonesia. *Economics Letters*, Elsevier, vol. 177(C), 14-17.
- Denny, E. K., & Walter, B. F. (2014). Ethnicity and civil war. *Journal of Peace Research*, 51(2), 199–212.
- Dorrnsoroand, G. & Grojean, O. (2018). Identity, Conflict and Politics in Turkey, Iran and Pakistan. London, C. Hurst & Co., 2018, 282.
- Eric Taylor Woods, Robert Schertzer & Eric Kaufmann. (2011). Ethno-national conflict and its management. *Commonwealth & Comparative Politics*, 49:2, 153-161.
- Etefa, Tsega. (2019). *The Origins of Ethnic Conflict in Africa: Politics and Violence in Darfur, Oromia, and the Tana Delta* (African Histories

- and Modernities*). Palgrave Macmillan press.
- Fearon, James D. & Iaitin, David D. (2000). Violence and the Social Construction of Ethnic Identity. *International Organization*, Volume 54, Issue 4, 845 – 877.
- Fox, Jonathan. (2000). The ethnic-religious nexus: The impact of religion on ethnic conflict. *Civil Wars*, 3:3, 1-22.
- Gurr T. Robert. (1993). Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict since 1945. *International Political Science Review*, 14, 161.
- Gurr, T., Hewitt, J. and Wilkenfeld, J. (2008). Introduction". In Peace and Conflict 2008, Edited by: Hewitt, J., Wilkenfeld, J. and Gurr, T. 1–4. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Gurr, Ted R. (1970). *Why men rebel*. Princeton. Center of International Studies. N.J.: Published for the Center of International Studies, Princeton University by Princeton University Press.
- Halperin, E. (2014). Emotion, Emotion Regulation, and Conflict Resolution. *Emotion Review*, 6(1), 68–76.
- Horowitz, Donald L. (2000). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Irobi, Emmy. (2005). Ethnic Conflict Management in Africa: A Comparative Case Study of Nigeria and South Africa. Colorado: Outskirts Press.
- Isajiw, W.W. (2000). Approaches to ethnic conflict resolution: Paradigms and principles. *International Journal of Intercultural Relations*, 24, 105-124
- Jalali, Rita & Lipset, Seymour M. (1992). Racial and Ethnic conflict: A Global Perspective. *Political Science Quarterly*, 107(4), 585 – 606.
- Jeong, H. (2008). *Understanding conflict and conflict analysis*. SAGE Publications Ltd.
- Jeong, Ho-Won. (2010). *Conflict Management and Resolution: An Introduction*. London & New York: Routledge.
- Jonathan S. Blake. (2019). Ethnic Elites and Rituals of Provocation: Politicians, Pastors, and Paramilitaries in Northern Ireland. *Terrorism and Political Violence*, 31,4, 817-835.
- Kadayifci-Orellana, S. (2009). *Ethno-religious conflicts: exploring the role of religion in conflict resolution*. In J. BercovitchV. Kremenjuk, & I. W. Zartman The SAGE handbook of conflict resolution (264-284). SAGE Publications Ltd.
- Kaufman, J. Stuart. (1996). Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses, and Moscow in Moldova's Civil War. *International Security*, Vol. 21, No. 2, 108-138.
- Konaev M, Brathwaite KJH. (2019). Dangerous neighborhoods: State behavior and the spread of ethnic conflict. *Conflict Management and*

Peace Science, 36(5):447-468.

- Lake, DA, Rothchild, D. (1998). Spreading fear: The genesis of transnational ethnic conflict. In: Lake, DA, Rothchild, D (eds), *The International Spread of Ethnic Conflict: Fear, Diffusion, and Escalation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lessmann, Christian & Steinkraus, Arne. (2019). The geography of natural resources, ethnic inequality and civil conflicts. *European Journal of Political Economy*, Elsevier, vol. 59(C): 33-51.
- Lipschutz, Ronnie. (1998). Seeking a State of One 's Own: An Analytical Framework for Assessing Ethnic and sectarian Conflict. (1998). *The Myth of Ethnic Conflict: Politics, Economics, and cultural violence*. eds. Beverly Crawford and Ronnie Lipschutz, 44-78. *International and Area Studies Research Series/Number 98*. Berkeley: University of California.
- Morelli, Massimo & Rohner, Dominic. (2015). Resource concentration and civil wars. *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 117(C), 32-47.
- Olzak, S. (2013). *Competition theory of ethnic/racial conflict and protest*. In: della Porta, D., Klandermans, B., McAdam, D. (Eds.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements* (accessed 07/20/2020) "Competition theory of ethnic/racial conflict and protest" in: *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements online* (stanford.edu).
- Saleh A. (2013) *Ethnic Conflict in Iran*. In: *Ethnic Identity and the State in Iran*. Palgrave Macmillan, New York.
- Schneckener U. (2004). *Models of Ethnic Conflict Regulation*. In: Schneckener U., Wolff S. (eds) *Managing and Settling Ethnic Conflicts*. Palgrave Macmillan, New York.
- Siniver, Asaf. (2016). *Managing and settling ethnic conflict*. in *The Routledge Handbook of Ethnic Conflict* ed. Karl Cordell and Stefan Wolff (Abingdon: Routledge, 28 Jan 2016), Routledge Handbooks Online.
- Smirnova, A., & Iliev, R. (2017). Political and Linguistic Identities in an Ethnic Conflict. *Journal of Language and Social Psychology*, 36(2), 211-225.
- Steinberg, David A. (2008). *Laissez Fear: Assessing the Impact of Government Involvement in the Economy on Ethnic Violence*, *International Studies Quarterly* 52, 235-259.
- Tang, S. (2017). *Understanding Ethnic Conflict: Four Waves and Beyond*. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*
- Taras, R. & Ganguly, R. (2010). *Understanding Ethnic Conflict* (5th ed.). Routledge.

- Toft, Monica Duffy. (2007). Getting Religion? The Puzzling Case of Islam and Civil War. *International Security* 31 (4), 97–131.
- Weidmann NB. (2015). Communication networks and the transnational spread of ethnic conflict. *Journal of Peace Research*, 52(3), 285-296.
- Wimmer Andreas. (2009). *Ethnic Politics and Armed Conflict*. American sociological review, vol. 74, 316 – 337.
- Yinger, Milton j. (1985). Ethnicity. *Annual Review of Sociology*, 11, 151-180.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: حسین بر، محمد عثمان، بلوچ زهی، اسلم. (۱۴۰۴). تبیین جامعه‌شناختی نگاه اقلیت‌ها به تضاد بین قومی (مورد مطالعه: قوم بلوچ در سیستان و بلوچستان)، فصلنامه علوم اجتماعی، ۳۲(۱۰۸)، ۱۴۳-۱۸۴. DOI: 10.22054/qjss.2025.81400.2818

Social sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License...